

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

آشنایی با قرآن کریم

از مجموعه کتاب‌های "نمی‌ازیم"

حسن صفورزاده نهرانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آشنایی با قرآن کریم

نویسنده:

حسن صفرزاده تهرانی

ناشر چاپی:

فرهنگستان اندیشه

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	آشنایی با قرآن کریم
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۴	تقدیم به:
۲۵	پیش گفتار
۲۶	مقدمه
۲۸	فصل اول: ما و قرآن کریم
۲۸	بخش اول: تأسف بزرگان در کوتاهی نسبت به قرآن کریم
۲۸	اشاره
۲۸	فیلسوف ملاصدراى شیرازی
۲۹	فیلسوف فیض کاشانی
۲۹	رهبر کبیر انقلاب اسلامی
۳۱	بخش دوم: امام خمینی و قرآن کریم
۳۱	اشاره
۳۱	پیام به زائران بیت الله الحرام
۳۱	انس با قرآن کریم
۳۲	متقیان تشنه هدایت
۳۳	عمر به باد رفته
۳۴	وصیت نامه
۳۶	بر کتاب خدا چه گذشت؟
۳۶	حکومت های جائز
۳۷	نقش قرآن کریم
۳۸	ما مفتخریم

۴۰	بخش سوم: پیروزی انقلاب اسلامی
۴۰	اشاره
۴۰	معجزه قرآن کریم
۴۱	حال سؤال این است
۴۲	آیا تا کنون از خود پرسیده ایم
۴۷	فصل دوم: آداب قرآن کریم
۴۷	بخش اول: بهار قرآن کریم
۴۸	بخش دوم: انس با قرآن کریم
۴۸	اشاره
۵۰	مرحله اول انس: تلاوت قرآن کریم
۵۰	اشاره
۵۰	يَتْلُوْنَهُ حَقَّ تِلَاوٰتِهٖ
۵۱	آداب تلاوت قرآن کریم و موانع آن
۵۱	اشاره
۵۱	قسمت اول: آداب ظاهری تلاوت قرآن کریم
۵۱	قسمت دوم: آداب باطنی تلاوت قرآن کریم
۵۵	موانع تلاوت قرآن
۵۶	قسمت سوم: موانع ظاهری فهم قرآن کریم
۵۷	قسمت چهارم: موانع باطنی فهم قرآن کریم
۵۸	مرحله دوم انس: تدبیر در قرآن کریم
۶۰	مرحله سوم انس: عمل به قرآن کریم
۶۴	فصل سوم: مقدمات شناخت قرآن کریم
۶۴	بخش اول: ظرف قرآن کریم
۶۴	ظرف زمانی نزول قرآن کریم
۶۴	ظرف مکانی نزول قرآن کریم
۶۵	کیفیت نزول قرآن کریم

۶۶	بخش دوم: تعلیم قرآن کریم
۶۶	تعلیم قرآن کریم
۶۷	معلم قرآن کریم
۶۷	یکی از وظایف پیامبر
۶۷	تعلیم و تعلم قرآن کریم در روایات
۶۹	بخش سوم: ضرورت شناخت قرآن کریم
۷۱	بخش چهارم: منابع شناخت قرآن کریم
۷۱	اشاره
۷۱	قرآن کریم، بهترین منبع شناخت
۷۲	مَنْ خُوطِبَ بِهِ، بهترین منبع شناخت
۷۳	بخش پنجم: آشنایی با زبان قرآن کریم
۷۳	اشاره
۷۴	زبان اول: زبان منطق و استدلال
۷۵	زبان دوم: زبان دل و احساس
۸۱	فصل چهارم: شناخت قرآن کریم
۸۱	اشاره
۸۲	بخش اول: قطعیت و اتقان قرآن کریم
۸۲	اشاره
۸۲	اول: اتصال به منبع لایزال الهی
۸۲	دوم: ابلاغ وحی
۸۳	سوم: دریافت وحی
۸۳	چهارم: رسالت و نبوت
۸۴	پنجم: محتوای قرآن کریم
۸۴	اشاره
۸۵	تحدی قرآن کریم
۸۷	بخش دوم: جامعیت قرآن کریم

۸۷	اشاره
۸۷	دلالت آیات بر جامعیت قرآن کریم
۸۸	روایات و جامعیت قرآن کریم
۸۸	اندیشمندان و جامعیت قرآن کریم
۸۹	امام خمینی
۹۱	بخش سوم: جهانی بودن قرآن کریم
۹۱	اشاره
۹۱	جهان شمول بودن قرآن کریم
۹۱	آیات و جهان شمول بودن قرآن کریم
۹۲	جهان شمول بودن رسالت پیامبر
۹۴	روایات و جهان شمول بودن قرآن کریم
۹۵	بخش چهارم: جاودانگی قرآن کریم
۹۵	اشاره
۹۵	آیات جاودانگی قرآن کریم
۹۵	روایات جاودانگی قرآن کریم
۹۶	تغییر ناپذیری قرآن کریم
۹۸	بخش پنجم: نورانیت قرآن کریم
۹۸	اشاره
۹۸	حقیقت نور
۹۹	آن چه به نور تشبیه شده است
۹۹	علم و دانش
۱۰۰	دین مبین اسلام
۱۰۰	ایمان
۱۰۰	هدایت الهی
۱۰۱	قرآن کریم
۱۰۱	پیامبر گرامی اسلام

- ۱۰۱ - امامت و ولایت
- ۱۰۲ - خداوند نور آسمان و زمین است
- ۱۰۲ - چگونه قرآن، نور است؟
- ۱۰۶ - بخش ششم: هدایتگری قرآن کریم
- ۱۰۶ - اشاره
- ۱۰۶ - معنای هدایت
- ۱۰۶ - آیات و هدایت قرآن کریم
- ۱۰۷ - گستره کمی هدایت قرآن کریم
- ۱۰۷ - گستره کیفی هدایت قرآن کریم
- ۱۰۷ - مراتب بهره مندی از هدایت قرآن کریم
- ۱۰۸ - شرط استفاده از هدایت قرآن کریم
- ۱۰۹ - منابع کتاب
- ۱۱۲ - درباره مرکز

آشنایی با قرآن کریم

مشخصات کتاب

سرشناسه: صفرزاده تهرانی، حسن، 1341-

عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با قرآن کریم/نویسنده حسن صفرزاده تهرانی؛ تدوین و ویراستار اکرم ویسی؛ به اهتمام موسسه پژوهشی قرآن و عترت صبح روشن.

مشخصات نشر: اصفهان: فرهنگستان اندیشه، 1401.

مشخصات ظاهری: 119ص.؛ 5/14 × 5/21 س م.

فروست: ...مجموعه کتاب های نمی ازیم.

شابک: 500000 ریال: 0-48-6620-600-978

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: کتاب حاضر با حمایت دفتر مطالعات و پژوهش های بنیاد فرهنگی بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف) منتشر شده است.

یادداشت: کتابنامه: ص. 116-119؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: قرآن-- بررسی و شناخت Qur'an -- Surveys

شناسه افزوده: ویسی، اکرم، 1366-، ویراستار، گردآورنده

شناسه افزوده: موسسه قرآن و عترت صبح روشن

شناسه افزوده: بنیاد فرهنگی بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه و الشریف). دفتر مطالعات و پژوهش های فرهنگی اجتماعی

رده بندی کنگره: BP65/3

رده بندی دیویی: 297/159

شماره کتابشناسی ملی: 8861170

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فاپا

ویراستار دیجیتال: محمد منصوری

ص: 1

اشاره

سرشناسه: صفرزاده تهرانی، حسن، 1341-

عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با قرآن کریم/نویسنده حسن صفرزاده تهرانی؛ تدوین و ویراستار اکرم ویسی؛ به اهتمام موسسه پژوهشی قرآن و عترت صبح روشن.

مشخصات نشر: اصفهان: فرهنگستان اندیشه، 1401.

مشخصات ظاهری: 119ص؛ 5/14 × 5/21 س.م.

فروست: ...مجموعه کتاب های نمی ازیم.

شابک: 500000 ریال: 0-48-6620-600-978

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: کتاب حاضر با حمایت دفتر مطالعات و پژوهش های بنیاد فرهنگی بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف) منتشر شده است.

یادداشت: کتابنامه: ص. 116-119؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: قرآن -- بررسی و شناخت Qur'an -- Surveys

شناسه افزوده: ویسی، اکرم، 1366-، ویراستار، گردآورنده

شناسه افزوده: موسسه قرآن و عترت صبح روشن

شناسه افزوده: بنیاد فرهنگی بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه و الشریف). دفتر مطالعات و پژوهش های فرهنگی اجتماعی

رده بندی کنگره: BP65/3

رده بندی دیویی: 297/159

ویراستار دیجیتال: محمد منصوری

شماره کتابشناسی ملی: 8861170

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فاپا

ص: 2

عكس

□

ص: 3

تقدیم به:

حاملان وحی و مَنْ خُوِطِبَ بِهِ

و همه کسانی که در نشر فرهنگ قرآن کریم

همه هستی خود را فدا کردند

خاصه پدر و مادرم که مرا در کودکی

با قرآن کریم آشنا ساختند.

ص: 4

*وارستگان صاحب آداب قلبی و مراقبات باطنی، رشحه و جرعه ای از آنچه قلب عوالم از "ادبئی ربئی" دریافت فرموده، برای تشنگان این کوثر به هدیه آورند و آنان را مؤدب به آداب الله تا حد میسور نمایند.

*متقیان تشنه هدایت بارقه ای از آنچه به نور تقوا از این سرچشمه جوشان "هدی للمُتَّقین" هدایت یافته اند، برای عاشقان سوخته هدایت الله به ارمغان آورند.

*هر طایفه ای از علمای اعلام و دانشمندان معظم به بُعدی از ابعاد الهی این کتاب مقدّس دامن به کمر زده و قلم به دست گرفته و آرزوی عاشقان قرآن را برآورند و در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و جنگ و صلح قرآن وقت صرف فرمایند، تا معلوم شود این کتاب سرچشمه همه چیز است؛ از عرفان و فلسفه تا ادب و سیاست؛ تا بی خبران نگویند عرفان و فلسفه، بافته ها و تخیلاتی بیش نیست و ریاضت و سیر و سلوک، کار درویشان قلندر است، یا اسلام به سیاست و حکومت و اداره کشور چه کار دارد که این کار سلاطین و رؤسای جمهور و اهل دنیا است، یا اسلام دین صلح و سازش است و حتی از جنگ و جدال با ستمکاران بری است و بر سر قرآن آن آورند که کلیسای جاهل و سیاستمداران بازیگر بر سر دین مسیح عظیم الشان آوردند.

«امام خمینی رحمت الله علیه»(1)

ص: 5

پیش گفتار..... 1

مقدمه..... 2

فصل اول: ما و قرآن کریم..... 4

بخش اول: تأسف بزرگان در کوتاهی نسبت به قرآن کریم..... 4

فیلسوف ملاصدرای شیرازی..... 4

فیلسوف فیض کاشانی..... 5

رهبر کبیر انقلاب اسلامی..... 5

بخش دوم: امام خمینی و قرآن کریم..... 7

پیام به زائران بیت الله الحرام..... 7

انس با قرآن کریم..... 7

مؤمنان تشنه هدایت..... 8

عمر به باد رفته..... 9

وصیت نامه..... 10

بر کتاب خدا چه گذشت؟..... 12

حکومت های جائز..... 12

نقش قرآن کریم..... 13

ما مفتخریم..... 14

بخش سوم: پیروزی انقلاب اسلامی..... 16

معجزه قرآن کریم..... 16

حال سؤال این است..... 17

آیا تا کنون از خود پرسیده ایم..... 18

فصل دوم: آداب قرآن کریم.....	23
بخش اول: بهار قرآن کریم.....	23
بخش دوم: اُنس با قرآن کریم.....	24
مرحله اول اُنس: تلاوت قرآن کریم.....	26
يَتْلُوْنَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ.....	26
آداب تلاوت قرآن کریم و موانع آن.....	27
قسمت اوّل: آداب ظاهری تلاوت قرآن کریم.....	27
قسمت دوّم: آداب باطنی تلاوت قرآن کریم.....	27
موانع تلاوت قرآن.....	31
قسمت سوّم: موانع ظاهری فهم قرآن کریم.....	32
قسمت چهارم: موانع باطنی فهم قرآن کریم.....	33
مرحله دوم اُنس: تدبّر در قرآن کریم.....	34
مرحله سوم اُنس: عمل به قرآن کریم.....	36
فصل سوم: مقدمات شناخت قرآن کریم.....	40
بخش اول: ظرف قرآن کریم.....	40
ظرف زمانی نزول قرآن کریم.....	40
ظرف مکانی نزول قرآن کریم.....	40
کیفیت نزول قرآن کریم.....	41
بخش دوم: تعلیم قرآن کریم.....	42
تعلیم قرآن کریم.....	42
معلم قرآن کریم.....	43

- یکی از وظایف پیامبر..... 43
- تعلیم و تعلم قرآن کریم در روایات..... 43
- بخش سوم: ضرورت شناخت قرآن کریم..... 45
- بخش چهارم: منابع شناخت قرآن کریم..... 47
- قرآن کریم، بهترین منبع شناخت..... 47
- مَنْ خُوطِبَ بِهِ، بهترین منبع شناخت..... 48
- بخش پنجم: آشنایی با زبان قرآن کریم..... 49
- زبان اول: زبان منطق و استدلال..... 50
- زبان دوم: زبان دل و احساس..... 51
- فصل چهارم: شناخت قرآن کریم..... 57
- بخش اول: قطعیت و اتقان قرآن کریم..... 58
- اول: اتصال به منبع لایزال الهی..... 58
- دوم: ابلاغ وحی..... 58
- سوم: دریافت وحی..... 59
- چهارم: رسالت و نبوت..... 59
- پنجم: محتوای قرآن کریم..... 60
- تحدی قرآن کریم..... 61
- بخش دوم: جامعیت قرآن کریم..... 63
- دلالت آیات بر جامعیت قرآن کریم..... 63
- روایات و جامعیت قرآن کریم..... 64
- اندیشمندان و جامعیت قرآن کریم..... 64

- امام خمینی..... 65
- بخش سوم: جهانی بودن قرآن کریم..... 67
- جهان شمول بودن قرآن کریم..... 67
- آیات و جهان شمول بودن قرآن کریم..... 67
- جهان شمول بودن رسالت پیامبر..... 68
- روایات و جهان شمول بودن قرآن کریم..... 70
- بخش چهارم: جاودانگی قرآن کریم..... 71
- آیات و جهان جاودانگی قرآن کریم..... 71
- روایات و جهان جاودانگی قرآن کریم..... 71
- تغییر ناپذیری قرآن کریم..... 72
- بخش پنجم: نورانیت قرآن کریم..... 74
- حقیقت نور..... 74
- آن چه به نور تشبیه شده است..... 75
- علم و دانش..... 75
- دین مبین اسلام..... 76
- ایمان..... 76
- هدایت الهی..... 76
- قرآن کریم..... 77
- پیامبر گرامی اسلام..... 77
- امامت و ولایت..... 77
- خداوند نور آسمان و زمین است..... 78

چگونه قرآن، نور است؟..... 78

بخش ششم: هدایتگری قرآن کریم..... 82

معنای هدایت..... 82

آیات و هدایت قرآن کریم..... 82

گستره کمی هدایت قرآن کریم..... 83

گستره کیفی هدایت قرآن کریم..... 83

مراتب بهره مندی از هدایت قرآن کریم..... 83

شرط استفاده از هدایت قرآن کریم..... 84

منابع کتاب..... 85

ص: 10

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

از تمامی علمای اعلام و فرزندان قرآن و دانشمندان ارجمند تقاضا دارم که از کتاب مقدسی که «تَبَّيَانُ كُلِّ شَيْءٍ» است و صادر از مقام جمع الهی به قلب نور اول و ظهور جمع الجمع تابیده است، غفلت نفرمایند.

(امام خمینی رحمت الله علیه)

کتاب "آشنایی با قرآن کریم" از مجموعه کتاب‌های "نمی از یم" در 4 فصل و 15 بخش، با هدف آشنایی با قرآن کریم، حاوی مطالب کاربردی و مورد نیاز برای آشنایی بیشتر و بهتر علاقمندان با قرآن کریم و برای آگاهی بهتر نسبت به وظیفه مسلمانان در برابر این کتاب مقدس؛ تدوین شده است.

کتاب "آشنایی با قرآن کریم" به همت دانشمند ارجمند حضرت حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای حسن صفرزاده تهرانی به رشته تحریر درآمده و به اهتمام مؤسسه فرهنگی پژوهشی قرآن و عترت صبح روشن منتشر شده است و به شیفتگان و علاقمندان قرآن کریم و دلدادگان این کتاب مقدس تقدیم می‌گردد.

مؤسسه فرهنگی پژوهشی قرآن و عترت صبح روشن

ماه مبارک رمضان 1443

مصادف با اردیبهشت 1401

ص: 1

کتاب "آشنایی با قرآن کریم"، از مجموعه کتاب های "نمی از یم" با هدف آشنایی با قرآن کریم، حاوی مطالب کاربردی و مورد نیاز برای آشنایی بیشتر علاقمندان با قرآن کریم و برای آگاهی بهتر نسبت به وظیفه در برابر این کتاب مقدس است.

اصل در تدوین این کتاب بیان مطالب ضروری در رابطه با قرآن کریم است و از مباحث علمی پیچیده که اثر عملی ندارد و همچنین از مباحث فرعی و لفظی که در محتوا نقشی ندارد خودداری شده است.

در تدوین این کتاب سعی شده از چند جهت از مباحث علمیه در باره قرآن کریم پرهیز شود. از یک سو دست نویسندگانی از درجات علمی این کتاب مقدس کوتاه است و از سوی دیگر علماء و دانشمندان علوم قرآنی در این باب، چیزی فروگذار نکرده اند و از سوی سوم نکات علمیه منحصر به اهل علم و فضل است و هدف تدوین این کتاب استفاده ی عموم است و از سوی چهارم مقصود مهم از نزول قرآن کریم برای تعلیم و تربیت و تزکیه نفوس است و پرداختن به مباحث علمی درباره این کتاب مقدس، به دور از مقصود است.

حضرت امام خمینی رحمت الله علیه در مقدمه کتاب جنود عقل و جهل به تفصیل به این موضوع پرداخته و می فرماید: مقصد قرآن و حدیث تصفیة عقول و تزکیة نفوس است نه جهات ادبی و فلسفی و تاریخی و امثال آن.

بر این اساس در تدوین این کتاب سعی شده است مطالبی آورده شود تا خواننده را به وظیفه اش نسبت به قرآن کریم آشنا نماید و کوتاهی ها نسبت به این کتاب مقدس را در حد امکان گوش زد نماید و نمی از دریای بیکران قرآن را نمایان سازد ان شاء الله و مرضی حضرت حق قرار گیرد.

حسن صفرزاده تهرانی

ماه مبارک رمضان 1443

مصادف با اردیبهشت 1401

ص: 2

اشاره

بسیاری از بزرگان، با آن که از نظر علمی به درجات اعلی رسیده و در رشته های علوم سرآمد همه دانشمندان زمان خود بوده و از خود آثار گران بهایی بجای گذاشته و خدمات علمی بسیاری داشته و عالمان وارسته و اساتید مبرز را تربیت کرده اند؛ با این حال از این که وقتشان را صرف علوم مختلف کرده و کمتر سراغ قرآن کریم رفته اند، در حسرت سوخته و اظهار تأسف کرده اند که به چند نمونه از آن اشاره می شود.

فیلسوف ملاصدرای شیرازی

یکی از حکما و فلاسفه که در کوتاهی نسبت به قرآن کریم اظهار تأسف می کند، ملاصدرای شیرازی قدس سرّه است. آن بزرگوار، حکیم، فیلسوف، عارف شیعی و بنیانگذار حکمت متعالیه است و از این که به علوم دیگر بیشتر از قرآن کریم توجه کرده است اظهار تأسف می کند و در مقدمه تفسیر سوره واقعه می نویسد: بسیار به مطالعه کتب حکما پرداختم تا آنجا که گمان کردم کسی هستم، ولی همین که کمی بصیرتم باز شد، خودم را از علوم واقعی خالی دیدم. در آخر عمر به فکر رفتم که به سراغ تدبّر در قرآن و روایات محمد و آل محمد علیهم السلام بروم. یقین کردم که کارم بی اساس بوده است، زیرا در طول عمرم به جای نور در سایه ایستاده بودم. از غصه جانم آتش گرفت و قلبم شعله کشید، تا رحمت الهی دستم را گرفت و مرا با اسرار قرآن آشنا کرد و شروع به تفسیر و تدبّر در قرآن کردم، در خانه وحی را کوبیدم، درها باز شد و پرده ها کنار رفت و دیدم فرشتگان به من می گویند: سَلَامٌ عَلَیْكُمْ طِبَّتُمْ فَأَدْخُلُوهَا

خَالِدِينَ؛ (1) سلام بر شما! گوارایتان باد این نعمتها! داخل بهشت شوید و جاودانه بمانید.

فیلسوف فیض کاشانی

از دیگر حکما و فلاسفه که در کوتاهی نسبت به قرآن کریم اظهار تأسف می کند، فیض کاشانی قدس سره است. آن بزرگوار حکیم، محدث، عارف و فقیه شیعی است که با بیش از صد اثر علمی و تربیت ده ها عالم وارسته و استادان مبرز در چندین رشته تخصصی دارد؛ در رساله انصاف خود از این که به علوم دیگر بیشتر از قرآن کریم توجه کرده است اظهار تأسف می کند و می نویسد: عمرم رفت و در چند رشته تخصص داشتم و کتاب ها نوشتم، رساله ها نگاشتم و تحقیقاتی کردم؛ ولی در هیچ یک از این علوم دارویی برای دردم و آبی برای عطشم نیافتم، بر خود ترسیدم و انابه کردم و به سراغ تدبّر در قرآن رفتم.

رهبر کبیر انقلاب اسلامی

امام خمینی قدس سره، خالق انقلاب اسلامی و کسی که در طول تاریخ اسلام مثل و مانند او در احیاء دین محمدی نیامده است؛ در گفتاری، از این که تمام عمر خود را در راه قرآن صرف نکرده، تأسف می خورد و به حوزه ها و دانشگاه ها سفارش می کند که قرآن و ابعاد گوناگون آن را در همه رشته ها، مقصد اعلای خود قرار دهند تا مبادا در آخر عمر بر ایام جوانی تأسف بخورند. آن بزرگوار به مناسبت حج سال 1365 در پیامی حوزویان و دانشگاهیان را مخاطب قرار داده و می فرماید: این جانب از روی جِد، نه تعارف معمولی، می گویم از عمر به باد رفته

ص: 5

خود در راه اشتباه و جهالت تأسف دارم و شما ای فرزندان برومند اسلام! حوزه ها و دانشگاه ها را از توجه به شئون قرآن و ابعاد بسیار مختلف آن بیدار کنید. تدریس قرآن در هر رشته ای از آن را مَحَطِّ نظر و مقصد اعلای خود قرار دهید. مبدا خدای ناخواسته در آخر عمر که ضعف پیری بر شما هجوم کرد از کرده ها پشیمان و تأسف بر ایام جوانی بخورید، همچون نویسنده... (1)

ص: 6

1- - رنج نامه ای درباره تفسیر قرآن، سال 1388

اشاره

دیدگاه های رهبر کبیر انقلاب اسلامی درباره قرآن کریم چه تکان دهنده و چه روشن گرانه است و توصیه های آن مروج اسلام محمدی درباره قرآن کریم چه به جان می نشیند و تشنگی را از دل و جان می زداید.

مروج قرآن کریم و احیاگر دین محمدی، امام خمینی رحمت الله علیه بهترین راه را برای معرفت قرآن کریم بر روی عاشقان و دلدادگان قرآن کریم گشود و در پیامی به زائران بیت الله الحرام و در وصیت نامه سیاسی، دیدگاه ارزشمند خود را همچون چراغی پرفروغ برای شیفتگان و تشنگان معرف الهی افروخت. که به قسمتی از آن دو باب اشاره می شود.

پیام به زائران بیت الله الحرام

امام خمینی به مناسبت حج سال 1365 در پیامی به زائران بیت الله الحرام درباره قرآن کریم تذکراتی را بیان می فرماید(1):

اُنس با قرآن کریم

به زائران محترم تذکر می دهم که در این مواقع معظمه و در طول سفر به مکه مکرمه و مدینه منوره، از "اُنس با قرآن کریم"، این صحیفه الهی و کتاب هدایت، غفلت نورزند که مسلمانان هر چه دارند و خواهند داشت، در طول تاریخ گذشته و آینده از برکات سرشار این کتاب مقدس است.

ص: 7

از تمامی علمای اعلام و فرزندان قرآن و دانشمندان ارجمند تقاضا دارم که از کتاب مقدّسی که "تَبْيَانُ كُلِّ شَيْءٍ" (1) است و صادر از مقام جمع الهی به قلب نور اول و ظهور جمع الجمع تابیده است، غفلت نفرمایند.

این کتاب آسمانی الهی که صورت عینی و کتبی جمیع اسما و صفات و آیات و بینات است و از مقامات غیبی آن دست ما کوتاه است و جز وجود اقدس جامع "مَنْ خُوِطِبَ بِهِ" از اسرار آن، کسی آگاه نیست و به برکت آن ذات مقدّس و به تعلیم او، خُلصّ اولیای عظام دریافت آن نموده اند و به برکت مجاهدات و ریاضت های قلبیه، خُلصّ اهل معرفت به پرتویی از آن به قدر استعداد و مراتب سیر، بهر مند شده اند و اکنون صورت کتبی آن که به لسان وحی بعد از نزول از مراحل و مراتب، بی کم و کاست و بدون یک حرف کم و زیاد به دست ما افتاده است؛ خدای نخواستہ مباد که مهجور شود.

و اگر چه ابعاد مختلف آن و در هر بُعد مراحل و مراتب آن از دسترس بشر عادی دور است؛ لکن به اندازه علم و معرفت و استعداد های اهل معرفت و تحقیق در رشته های مختلف، به بیان ها و زبان های متفاوت نزدیک به فهم، از این خزینه لایتناهی عرفان الهی و بحر مواج کشف محمدی صلی الله علیه و آله و سلم بهره هایی بردارند و به دیگران منتقل کنند.

مقیان تشنه هدایت

اهل فلسفه و برهان با بررسی رموزی که خاص این کتاب الهی است و با اشارات از آن مسائل عمیق گذشته، براهین فلسفه الهی را کشف و حل کرده، در دسترس اهلس قرار دهند.

ص: 8

وارستگان صاحب آداب قلبی و مراقبات باطنی، رشحه و جرعه ای از آنچه قلب عوالم از "ادبئی ربئی" دریافت فرموده، برای تشنگان این کوثر به هدیه آورند و آنان را مؤدب به آداب الله تا حد میسور نمایند.

مقیان تشنه هدایت بارقه ای از آنچه به نور تقوا از این سرچشمه جوشان "هدی للمؤمنین" هدایت یافته اند، برای عاشقان سوخته هدایت الله به ارمغان آورند.

بالاخره هر طایفه ای از علمای اعلام و دانشمندان معظم به بُعدی از ابعاد الهی این کتاب مقدس دامن به کمر زده و قلم به دست گرفته و آرزوی عاشقان قرآن را برآورند و در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و جنگ و صلح قرآن وقت صرف فرمایند، تا معلوم شود این کتاب سرچشمه همه چیز است؛ از عرفان و فلسفه تا ادب و سیاست؛ تا بی خبران نگویند عرفان و فلسفه، بافته ها و تخیلاتی بیش نیست و ریاضت و سیر و سلوک، کار درویشان قلندر است، یا اسلام به سیاست و حکومت و اداره کشور چه کار دارد که این کار سلاطین و رؤسای جمهور و اهل دنیا است، یا اسلام دین صلح و سازش است و حتی از جنگ و جدال با ستمکاران بری است و بر سر قرآن آن آورند که کلیسای جاهل و سیاستمداران بازیگر بر سر دین مسیح عظیم الشان آوردند. (1)

عمر به باد رفته

این جانب از روی جد، نه تعارف معمولی، می گویم از عمر به باد رفته خود در راه اشتباه و جهالت تأسف دارم و شما ای فرزندان برومند

ص: 9

اسلام! حوزه ها و دانشگاه ها را از توجه به شؤونات قرآن و ابعاد بسیار مختلف آن بیدار کنید.

تدریس قرآن را در هر رشته ای از آن، مورد توجه و مقصد اعلای خود قرار دهید. مبدا خدای ناخواسته در آخر عمر که ضعف پیری بر شما هجوم کرد از کرده ها پشیمان و تاسف بر ایام جوانی بخورید.

وصیت نامه

امام خمینی رحمت الله علیه در مقدمه وصیت نامه خود اشاره ای کوتاه از آنچه بر قرآن کریم و ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام گذشته است آورده و می فرماید(1):

بسم الله الرحمن الرحيم

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللهِ وَعِترتی أَهْلَ بَيْتِي فَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسُبْحَانَكَ؛ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ مَظَاهِرِ جَمَالِكِ وَجَلَالِكِ وَخَزَائِنِ اسْرَارِ كِتَابِكَ الَّذِي تَجَلَّى فِيهِ الْأَحْدِيثُ بِجَمِيعِ أَسْمَانِكَ حَتَّى الْمُسْتَأْثَرِ مِنْهَا الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُكَ؛ وَاللَّعْنُ عَلَى ظَالِمِيهِمْ أَصْلِ الشَّجَرَةِ الْخَبِيثَةِ.

و بعد اینجانب مناسب می دانم که شمه ای کوتاه و قاصر در باب ثقلین تذکر دهم، نه از حیث مقامات غیبی و معنوی و عرفانی که قلم مثل منی عاجز است از جسارت در مرتبه ای که عرفان آن بر تمام دایره وجود از ملک تا ملکوت اعلی و از آنجا تا لاهوت و آنچه در فهم من و تو ناید، سنگین و تحمل آن فوق طاقت، اگر نگویم ممتنع است؛ و نه از آنچه بر بشریت گذشته است از مهجور بودن از حقایق مقام والای "ثقل"

ص: 10

اکبر" و "ثقل کبیر" که از هر چیز اکبر است جز ثقل اکبر که اکبر مطلق است؛ و نه از آنچه گذشته است بر این دو ثقل از دشمنان خدا و طاغوتیان بازیگر که شمارش آن برای مثل منی میسر نیست با قصور اطلاع و وقت محدود، بلکه مناسب دیدم اشاره ای کوتاه از آنچه بر این دو ثقل گذشته است بنمایم.

شاید جمله « لَنْ يُفْتَرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ » اشاره باشد بر اینکه بعد از وجود مقدّس رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، هر چه بر یکی از این دو گذشته است بر دیگری گذشته است و مهجوریت هر یک، مهجوریت دیگری است، تا آنگاه که این دو مهجور بر رسول خدا در حوض وارد شوند و آیا این حوض مقام اتصال کثرت به وحدت است و اضمحلال قطرات در دریا است یا چیز دیگر که به عقل و عرفان بشر راهی ندارد؟ و باید گفت آن ستمی که از طاغوتیان بر این دو ودیعه رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ گذشته بر امت مسلمان بلکه بر بشریت گذشته است که قلم از آن عاجز است.

ذکر این نکته لازم است که حدیث ثقلین متواتر بین جمیع مسلمین است و کتب اهل سنت از صحاح ششگانه تا کتب دیگر آنان با الفاظ مختلفه و موارد مکرره از پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بطور متواتر نقل شده است و این حدیث شریف حجت قاطع است بر جمیع بشر به ویژه مسلمانان مذاهب مختلف و باید همه مسلمانان که حجت بر آنان تمام است جوابگوی آن باشند و اگر عذری برای جاهلان بی خبر باشد برای علمای مذاهب نیست.

اکنون ببینیم چه گذشته است بر کتاب خدا این ودیعه الهی و ما ترک پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، مسائل تأسف انگیزی که باید برای آن خون گریه کرد. پس از شهادت علی عَلَيْهِ السَّلَام شروع شد.

خود خواهان و طاغوتیان قرآن کریم را وسیله ای کردند برای حکومت های ضد قرآنی و مفسران حقیقی قرآن و آشنایان به حقایق که سراسر قرآن را از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ دریافت کرده بودند و ندای «اِنِّي تَارِكٌ فَيَكُمُ الثَّقَلَانِ» در گوششان بود را، با بهانه های مختلف و توطئه های از پیش تهیه شده عقب زدند، در حقیقت قرآن را که برای ورود بشریت به حوض، بزرگترین دستور زندگانی مادی و معنوی بود و هست؛ از صحنه خارج کردند و بر حکومت عدل الهی که یکی از آرمان های این کتاب مقدس بوده و هست؛ خط بطلان کشیدند و انحراف از دین خدا و کتاب و سنت الهی را پایه گذاری کردند تا کار بجایی رسید که قلم از شرح آن شرمسار است. (1)

حکومت های جائر

و هر چه این بنیان کج به جلو آمد کجی ها و انحراف ها افزون شد تا آنجا که قرآن کریم را که برای رشد جهانیان و نقطه جمع همه مسلمانان بلکه عائله بشری از مقام شامخ احدیت به کشف تام محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تنزل کرد که بشریت را به آنچه باید برسند، برساند و این ولیده علم الاسماء را از شر شیاطین و طاغوت ها رها سازد و جهان را به قسط و عدل رساند و حکومت را به دست اولیاء الله، معصومین علیهم صلوات الاولین و الاخرین بسپارد تا آنان به هر که صلاح بشریت

ص: 12

است بسیارند؛ چنان از صحنه خارج نمودند که گویی نقشی برای هدایت ندارد و کار بجایی رسید که نقش قرآن بدست حکومت های جائر و آخوندهای خبیث بدتر از طاغوتیان وسیله ای برای اقامه جور و فساد و توجیه ستمگران و معاندان حق تعالی شد. (1)

نقش قرآن کریم

و مع الأسف قرآن این کتاب سرنوشت ساز، به دست دشمنان توطئه گر و دوستان جاهل، نقشی جز در گورستان ها و مجالس مردگان نداشت و ندارد و آن که باید وسیله جمع مسلمانان و بشریت و کتاب زندگی آنان باشد، وسیله تفرقه و اختلاف گردید و یا به کلی از صحنه خارج شد، که دیدیم اگر کسی دم از حکومت اسلامی بر می آورد و از سیاست که نقش بزرگ اسلام و رسول بزرگوار صَلَّی اللہ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ و قرآن و سنت مشحون آن است سخنی می گفت گویی بزرگترین معصیت را مرتکب شده و کلمه آخوند سیاسی موازن با آخوند بی دین شده بود و اکنون نیز هست.

و اخیراً قدرت های شیطانی بزرگ بوسیله حکومت های منحرف خارج از تعلیمات اسلامی که خود را به دروغ به اسلام بسته اند، برای محو قرآن و تثبیت مقاصد شیطانی ابر قدرت ها، قرآن را با خط زیبا طبع می کنند و به اطراف می فرستند و با این حيله شیطانی قرآن را از صحنه خارج می کنند. ما همه دیدیم قرآنی را که محمد رضاخان پهلوی طبع کرد و عده ای را اغفال کرد و بعضی آخوندهای بی خبر از مقاصد اسلامی هم مداح او بودند و می بینیم که ملک فهد هر سال مقدار زیادی از ثروت های بی پایان مردم را صرف طبع قرآن کریم و محال تبلیغات مذهب ضد قرآنی

ص: 13

می کند و وهابیت این مذهب سرپایا بی اساس و خرافاتی را ترویج می کند و مردم و ملت های غافل را سوق بسوی ابر قدرت ها می دهد و از اسلام عزیز و قرآن کریم برای هدم اسلام و قرآن بهره برداری می کند. (1)

ما مفتخریم

ما مفتخریم و ملت عزیز سر تا پا متعهد به اسلام و قرآن مفتخر است که پیرو مذهبی است که می خواهد حقایق قرآنی که سراسر آن از وحدت بین مسلمین بلکه بشریت دم می زند، از مقبره ها و گورستان ها نجات داده و بعنوان بزرگترین نسخه نجات دهنده بشر از جمیع قیودی که بر پای و دست و قلب و عقل او پیچیده است و او را بسوی فنا و نیستی و بردگی و بندگی طاغوتیان می کشاند، نجات دهد.

و ما مفتخریم که پیرو مذهبی هستیم که رسول خدا مؤسس آن به امر خداوند تعالی بوده و امیرالمومنین علی بن ابی طالب این بنده رها شده از تمام قیود، مأمور رها کردن بشر از تمام اغلال و بردگی هاست.

ما مفتخریم که کتاب نهج البلاغه که بعد از قرآن بزرگترین دستور زندگی مادی و معنوی و بالاترین کتاب رهایی بخش بشر است و دستورات معنوی و حکومتی آن بالاترین راه نجات است، از امام معصوم ما است.

ما مفتخریم که ائمه معصومین از علی بن ابی طالب گرفته تا منجی بشر مهدی صاحب زمان علیهم آلف التحیات والسلام که به قدرت خداوند قادر زنده و ناظر امور است، ائمه ما هستند.

ما مفتخریم که ادعیه حیات بخش که او را قرآن صاعد می خوانند از ائمه معصومین ما است. مناجات شعبانیه امامان و دعای عرفات حسین بن علی علیهما السلام و صحیفه سجادیه این زیور آل محمد و صحیفه

ص: 14

فاطمیه که کتاب الهام شده از جانب خداوند تعالی به زهرای مرضیه است از ما است.

ما مفتخریم که باقرالعلوم بالاترین شخصیت تاریخ است و کسی جز خدای تعالی و رسول صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام، مقام او را درک نکرده و نتوانند درک کرد، از ماست.

ما مفتخریم که مذهب ما جعفری است و فقه ما که دریای بی پایان است یکی از آثار اوست و ما مفتخریم به همه ائمه معصومین علیهم صلوات الله و متعهد به پیروی آنانیم.

ما مفتخریم که ائمه معصومین ما صلوات الله و سلامه علیهم در راه تعالی دین اسلام و در راه پیاده کردن قرآن کریم که تشکیل حکومت عدل یکی از ابعاد آن است در حبس و تبعید به سر برده و عاقبت در راه براندازی حکومت های جائرانه و طاغوتیان زمان خود شهید شدند.

و ما امروز مفتخریم که می خواهیم مقاصد قرآن و سنت را پیاده کنیم و اقشار مختلف ملت ما در این راه بزرگ سرنوشت ساز سر از پا نشناخته، جان و مال و عزیزان خود را نثار راه خدا می کنند. (1)

خداوندا، تواز درون و برون همه آگاهی، بر ما ترحم فرما و لسان صدق و نیت خالص و توفیق عمل و معرفت و عبودیت خودت و پیوند با آنچه امر به پیوستن با آنها و گسستن از آنچه امر به دوری از آنها فرموده ای عطا فرما...

ص: 15

اشاره

قرآن کریم بزرگترین دستورالعمل زندگی مادی و معنوی است؛ که برای هدایت و رشد و کمال بشر آمده است. نسخه‌ی نجات بخش بشری و سفره گسترده الهی است که پویندگان را به سرمنزل سعادت و کمال ابدی می‌رساند. آداب و سنن الهی و یکتا کتاب تهذیب نفوس است، که نجات دهند انسان از دام‌های گسترده شیطان و هوای نفس است. بزرگترین وسیله ربط بین خالق و خلق، عروة الوثقی، حبل المتین الهی و سلوک الی الله است، که سعادت و رستگاری بشر را تضمین کرده است.

توجه به این کتاب مقدس بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، روند صعودی چشمگیری داشته است، اما با وجود تمام تلاش‌ها؛ فعالیت‌های قرآنی کمتر به صورت جامع و سازمان یافته عرضه شده است و از مواهب سرشار قرآن کریم و از مواظبت حکیمانه آن کمتر بهره برده شده است و علوم بی پایان آن، توسط اهل تحقیق، به روی جهانیان، کمتر گشوده شده است.

معجزه قرآن کریم

یکی از معجزات قرآن کریم آن است که از مردم وحشی و پابره‌نه و دور از تمدن شبه جزیره عربستان؛ انسانهای ارزشمند، وارسته، پاک‌باخته، عاشق و از خود گذشته ساخت و آنان را به مجاهدانی تبدیل کرد که توانستند با بزرگترین قدرت‌های زمان مقابله کنند و پیروز شوند و مکتب نجات بخش اسلام را ترویج نمایند و آن را ماندگار سازند.

قرآن کریمی که مردم وحشی و پابرهنه و دور از تمدن شبه جزیره عربستان را متحول کرد و از آنان انسان های پاکدامن و شایسته، و مجاهدان دلیر و وارسته ساخت؛ چرا امروز چنین اثری کمتر از او دیده می شود؟ آیا قرآن کریمی که در بین ماست، با قرآن کریمی که در صدر اسلام بوده است فرق دارد؟! یا مواهب معجزه آسای آن از دست رفته است؟! یا ما با مسلمانان صدر اسلام فرق داریم؟!

نه قرآن کریم فرق دارد و نه مواهب معجزه آسای آن از دست رفته است؛ بلکه ما با مسلمانان صدر اسلام فرق داریم، شناخت، ایمان، تلاوت، تدبّر و عمل مان، تمسک و رجوع مان به قرآن کریم با مسلمانان صدر اسلام فرق دارد! ما قرآن کریم را خوب نشناختیم، مواظب راه گشای آن را بکار نیستیم، بیماری هایمان را با نُسَخ قرآنی درمان نکردیم، بیچارگی هایمان را با آن چاره نکرده و برای رفع مشکلات از راهنمایی های آن بهره نبردیم.

راستی مخاطبین آیه: **كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ (1)**؛

این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کرده ایم تا در آیات آن تدبّر کنند و خردمندان متذکّر شوند! یا مخاطبین آیه: **وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ (2)**؛ ما قرآن را برای تذکّر آسان ساختیم؛ آیا کسی هست که متذکّر شود؟! یا مخاطبین آیه: **أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا (3)**؛ آیا آنها در قرآن تدبّر نمی کنند، یا بر دلهایشان قفل

ص: 17

1- - سوره ص، آیه 29

2- - قمر، آیه 17

3- - محمد، آیه 24

نهاده شده است؟! و یا مخاطبین آیه شریفه: خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ (1)،

چه کسانی هستند؟

راستی مخاطبین فرمان نجات بخش رسول گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ که فرمود: إِذَا التَّبَسَّتْ عَلَيْكُمُ الْفِتْنُ، كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ؛ (2)

هنگامی که فتنه ها، هم چون پاره های شب تاریک، شما را در خود پیچید، بر شماست که به قرآن تمسک جوید؛ چه کسانی هستند؟

آیا نا کنون از خود پرسیده ایم

آیا قرآن کریمی که: غَيْرَ ذِي عِوَجٍ (3) است و لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ (4)

وصف اوست و خود را تَبَيَّنًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَ هُدًى وَ رَحْمَةً وَ بُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ (5) معرفی کرده است و به لَا يَرْطُبُ وَلَا- يَابِسُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (6)

توصیف شده است؛ در جوامع اسلامی جایگاه خود را پیدا کرده است؟

آیا جامعه اسلامی بر تَبَيَّنًا لِكُلِّ شَيْءٍ بودن قرآن کریم واقف است؟ آیا جامعه علمی و پژوهشی، قرآن کریم را منبع همه علوم می داند؟ آیا جامعه اسلامی قبول دارد که قرآن کریم همه نیازهای بشری را برای زندگی شرافت مندانه پاسخ داده است؟ آیا برای حاکمیت قرآن کریم در جامعه، به فرمان خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ (7)

عمل شده است؟ و آیا همه ابعاد گوناگون قرآن کریم برای ساخت جامعه اسلامی، مورد بررسی قرار گرفته است؟

ص: 18

1-- مریم، آیه 12

2-- اصول کافی، ج 2، ص 599

3-- زمر، آیه 28

4-- فصلت، آیه 24

5-- نحل، آیه 89

6-- انعام، آیه 59

7-- مریم، آیه 12

آیا دستور نجات بخش رسول گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ که فرمود: إِذَا التَّبَسَّتْ عَلَيْكُمُ الْفِتْنُ، كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ(1)؛

مورد توجه قرار گرفته است؟ آیا برای رهایی از مهجوریت قرآن کریم و برای نجات از شکایت پیامبر گرامی اسلام در روز قیامت: وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا(2)؛ و پیامبر عرضه داشت: پروردگارا! قوم من قرآن را رها کردند؛ چاره جویی شده است؟

آیا نقش قرآن کریم در تدوین قوانین، در اداره کشور، در اقتصاد و سیاست، در فرهنگ و اجتماع، در حل اختلافات و دعاوی، در وقایع و حوادث، در طرح ها و عملکردها، در ارزیابی ها و امتیاز دهی ها، در تولیدات سمعی و بصری، در فضای نو و جدید، در دانشگاه و حتی حوزه علمیه؛ نمایان است؟ سهم آن چه مقدار است؟

آیا غیر از این است که هر مصیبتی که امروز به مسلمانان می رسد به خاطر دوری و غفلت از قرآن کریم است؟ آیا غیر از این است که سکوت و تسلیم مسلمانان در مقابل جاهلیت مدرن که دستاوردهایش را با وحشی ترین روش ها، به نام تمدن به خورد مردم جهان می دهد؛ به خاطر تبیین نشدن معارف بلند قرآنی است؟

آیا هجمه فرهنگی یا تهدیدات فرهنگی یا شیخون فرهنگی که جامعه اسلامی را در معرض خطر قرار داده است و روزانه صدها نفر را به کام خود می کشاند جز با قرآن کریم دفع می شود؟ آیا ناهنجاری ها و بحران های اخلاقی، تربیتی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، جز با نسخه های نجات بخش قرآن کریم مرتفع و به هنجار تبدیل می شود؟ آیا با همه دشمنی ها که با اسلام و مسلمین و نظام اسلامی در قالب اسلام

ص: 19

1- - اصول کافی، ج 2، ص 599

2- - فرقان، آیه 30

هراسی، اسلام‌گریزی و اسلام‌ستیزی صورت می‌گیرد؛ جز رجوع به قرآن کریم، راه دیگری برای مبارزه با این همه دشمنی‌ها وجود دارد؟

در حقیقت ما فرمان خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ (1)

را گردن نهاده‌ایم، دستور اُنس و تدبیر در قرآن کریم را اجرا نکردیم، فرمان نجات بخش رسول گرامی اسلام در مواجهه با بحران‌ها را عملی نساختم، پیروی از این کتاب مقدس را بر خود واجب نکردیم، تمسک به آن را بر خود لازم ندانستیم، و مراجعه محتوایی به آن را مبنای ارتباط مان با قرآن کریم قرار ندادیم.

مراجعه ما به قرآن کریم در حد تشریفات و بسیار سطحی است. حداکثر مراجعه ما به قرآن کریم در حد ظواهر و تجوید و صوت و لحن قرآن کریم است و برای حفاظت از جان و مال و عزیزان مان، برای مهریه عروس، سوگند یاد کردن، گرفتن بر سر مسافر و بعنوان کتاب استخاره از آن استفاده می‌کنیم.

اگر چنین نیست چرا با تلاوت هر آیه، ایمان ما زیاد نمی‌شود؟ وَ إِذَا تُلِّیْتُ عَلَيْهِمْ آیَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِیْمَانًا (2)؛ چرا با تلاوت هر آیه دل ما نمی‌لرزد؟ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ (3)

چرا با سوادترین افراد، ساده‌ترین کلمات قرآن کریم را متوجه نمی‌شوند؟ چرا اکثر فارغ‌التحصیلان یک صفحه قرآن کریم را نمی‌توانند بدون غلط بخوانند؟ آیا برای ما گران نیست که قشر تحصیل کرده در صحیح خواندن قرآن مشکل داشته باشند؟ چرا یعقوب وار به خاطر دوری از قرآن کریم ضجه نمی‌زنیم و مویه نمی‌کنیم؟

ص: 20

1- - مریم، آیه 12

2- - انفال، آیه 2

3- - همان

اگر با رجوع به قرآن کریم و انس و تدبّر در این کتاب مقدّس، به راه و روش قرآن کریم عمل می‌کردیم و اگر حلاوت و شیرینی های قرآن کریم را می‌چشیدیم و اگر تراوت و زیبایی های آن را احساس می‌کردیم؛ مانند زلیخا واله و دلداده قرآن کریم می‌شدیم و دنیا را تشنه قرآن کریم می‌کردیم. آیا غیر از این است که اگر مسلمانان به این کتاب مقدّس، درست عمل می‌کردند؛ امروز حاکمیت در سراسر این کره خاکی، با قوانین قرآن کریم بود.

باید از برکات سرشار این کتاب مقدّسی که تَبَيَّنَا لِكُلِّ شَيْءٍ است، استفاده کرد و برای تبیین ابعاد الهی این کتاب مقدّس، دامن به کمر زد و قلم به دست گرفت و آرزوی عاشقان قرآن را برآورد.

باید این کتاب که مرّی نفوس، شفای امراض قلوب و راهنما و هدایتگر انسان به سیر و سلوک الهی است؛ خوب به بشریت معرفی کرد و ابعاد گوناگونش را برای بشریت نمایان ساخت.

باید بر اساس آیه شریفه: **خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ (1)** قیام کرد و با ترغیب به انس و تدبّر در قرآن کریم، ابعاد الهی این کتاب مقدّس را به دست آورد و با آشنایی با مضامین و معارف قرآنی، جامعه بشری را به سر منزل سعادت و کمال رهنمون ساخت.

باید با استفاده از فنآوری پیشرفته به توسعه و تعمیق معرفت قرآنی پرداخت و با بکارگیری این فنآوری در انتقال به موقع و صحیح مفاهیم و آموزه های قرآنی به صورت سازمان یافته، جامع و جذّاب کوشید و ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، جنگ و صلح قرآن کریم را با برنامه ریزی دقیق، مورد بررسی، تحقیق و تدریس قرار داد.

ص: 21

فصل دوم: آداب قرآن کریم

بخش اول: بهار قرآن کریم

قرآن کریم بهار دل ها و ماه رمضان بهار قرآن کریم است. امام علی عَلَیْهِ السَّلَام قرآن کریم را بهار دل ها معرفی کرده و می فرماید: تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رَبِيعُ الْقُلُوبِ (1)؛ آن را نیک بفهمید که بهار دل هاست. و امام باقر عَلَیْهِ السَّلَام ماه مبارک رمضان را بهار قرآن کریم معرفی کرده و می فرماید: لِكُلِّ شَيْءٍ رَبِيعٌ وَرَبِيعُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ؛ (2)

برای هر چیزی بهاری است و بهار قرآن ماه رمضان است.

ماه مبارک رمضان، ماه نزول قرآن کریم، ماه تجلی قرآن کریم، ماه بهار قرآن کریم، ماه انس با قرآن کریم، ماه شناخت قرآن کریم، ماه بهره برداری فکری و عملی از قرآن کریم و عمل به آموزه های قرآن کریم است.

ماه مبارک رمضان، بهترین زمان برای ارتباط با قرآن کریم است. تلاوت قرآن کریم یکی آداب فردی ماه مبارک رمضان است. پیامبر گرامی اسلام در خطبه شعبانیه می فرماید: وَمَنْ تَلَا فِيهِ آيَةً مِنَ الْقُرْآنِ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ؛ (3)

و هر کس در این ماه تلاوت آیه ای از قرآن کند، ثواب ختم قرآن در ماه های دیگر را دارد و در دعای روز دوم ماه مبارک رمضان آمده است: وَقَفَّنى فِيهِ لِقَاءُ آيَاتِكَ؛ خدایا مرا در این روز برای قرائت آیات قرآن موفق کن. و در دعای بیستم ماه مبارک رمضان آمده است: وَقَفَّنى فِيهِ لِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ؛ خدایا مرا در این روز برای تلاوت قرآن توفیق ده.

ص: 23

1- - نهج البلاغه صبحی صالح، ج 1، ص 164

2- - الکافی - ط الاسلامیه، ج 2، ص 630

3- - الأمالی، ج 1، ص 155

پس با روزه، عبادت، راز و نیاز و تحول معنوی، باید از برکات این کتاب مقدس بهره گرفت و ارتباط با قرآن کریم را مستحکم و استوار نمود.

بخش دوم: اُنس با قرآن کریم

اشاره

از آن جایی که قرآن کریم، حلقه اتصال آسمان و زمین است، برای آسمانی شدن و رهایی از گرفتاری های زمین، باید با قرآن کریم مأنوس شد بر این اساس دین مبین اسلام مسلمانان را به اُنس با قرآن کریم دستور داده و در آیات و روایت بر آن سفارش بسیار شده است.

پیامبر گرامی اسلام چنان با قرآن کریم مأنوس بود که مردم کوچه و بازار، خانه آن بزرگوار را به اُنس با کلام وحی و زمزمه آیات آن می شناختند.

اُنس پیامبر گرامی اسلام با قرآن کریم و تلاوت آیات وحی، چنان دلنشین بود که حتی دشمنان را به خود جذب کرده بود. ابن هشام مورخ مشهور روایت می کند که: یک شب ابوسفیان و ابوجهل و اخنس بن شریق ثقفی هر یک به تنهایی و بدون اطلاع دیگری آمدند تا از پشت دیوار خانه پیغمبر، صدای تلاوت قرآن او را بشنوند، هر کدام جایی را انتخاب کردند و تا هنگام طلوع فجر نشستند و گوش به تلاوت قرآن پیغمبر دادند و همین که هوا روشن شد، برخاستند تا بروند، هر سه با هم برخورد کردند و رازشان برملا شد و یکدیگر را سرزنش کردند که دیگر چنین نکنند که اگر ساده لوحان ببینند، به قرآن کریم متمایل شوند. با این وصف، شب دوم نیز هر سه نفر برخلاف تعهدی که نمودند و به خیال آن که دیگران نمی آیند؛ آمدند و هرکدام در جایی نشسته و از پشت دیوار خانه پیغمبر گوش به آهنگ دلنشین قرائت قرآن او دادند و سپیده دم تا برخاستند بروند باز در میان راه به هم رسیدند و هر کدام فهمیدند

که کجا بوده اند و چه می کردند! و همان سخنان شب قبل میان آنها در گرفت و سپس از هم جدا شدند، به این شرط که دیگر تکرار نکنند. با این وصف، سومین شب هم این صحنه تکرار شد و چون صبح هنگام باز یکدیگر را دیدند یکی از آنها گفت: نباید از هم جدا شویم مگر این که قول شرف بدهیم که دیگر اقدام به این کار نکنیم. این تعهد را سپردند و از هم جدا شدند. (1)

امام علی علیه السلام در باره انس با قرآن کریم می فرماید: مَنْ أُنِسَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ لَمْ تُوحِشْهُ مُفَارَقَةُ الْإِخْوَانِ؛ (2)

هر کس با قرآن انس گیرد، از جدایی دوستان، وحشتی نخواهد داشت. همچنین در جواب گروهی که هنگام سفر از ایشان توصیه ای خواسته بودند، فرمود: اگر به دنبال مونس می گردید، قرآن برایتان کافی است.

امام سجاد علیه السلام در باره انس با قرآن کریم می فرماید: لَوْ مَاتَ مَنْ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَمَّا اسْتَوْحَشْتُ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ الْقُرْآنُ مَعِيَ؛ (3) اگر همه مردم از مشرق تا مغرب بمیرند تا زمانی که قرآن با من باشد، از تنهایی نمی حراسم.

امام رضا علیه السلام در باره کم و کیف انسش با قرآن کریم می فرماید: لَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُخْتِمَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ لَحْتَمْتُ وَلَكِنْ مَا مَرَزْتُ بِآيَةٍ قَطُّ إِلَّا فَكَّرْتُ فِيهَا وَفِي أَيِّ شَيْءٍ أَنْزَلْتُ وَفِي أَيِّ وَقْتٍ فَلِذَلِكَ صَبَرْتُ أُخْتِمُهُ فِي ثَلَاثٍ؛ (4)

اگر خواسته باشم که در کمتر از سه روز قرآن را ختم کنم، می توانم، ولی هرگز هیچ آیه ای را نخوانده ام، مگر این که در معنای آن اندیشیدم و درباره این که آیه در چه موضوع و در چه وقت نازل شده فکر کردم؛ از این رو هر سه روز قرآن را می خوانم.

ص: 25

1- تاریخ اسلام از آغاز تا هجرت، ص 164

2- غرر الحکم و درر الحکم، ج 1، ص 638، ح 1136

3- کافی، ج 2، ص 602

4- بحار الأنوار - ط دارالاحیاء التراث، ج 49، ص 90

اُنس با قرآن کریم که بر سه مرحله استوار است و این سه مرحله بر یکدیگر مترتب است: اول تلاوت قرآن کریم، دوم تدبیر در قرآن کریم و سوم عمل به دستورات قرآن کریم.

مرحله اول اُنس: تلاوت قرآن کریم

اشاره

مرحله اول اُنس با قرآن کریم تلاوت است. خداوند تبارک و تعالی به قرائت و تلاوت قرآن کریم دستور داده و می فرماید: فَاقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ؛ (1)

هر چه امکان دارد قرآن را بخوانید و برای انس بهتر با قرآن کریم خداوند تبارک و تعالی می فرماید: وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً (2)؛ و قرآن را با توجه و شمرده بخوان.

امام صادق علیه السلام به تلاوت روزانه قرآن کریم سفارش کرده و می فرماید: الْقُرْآنُ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ، فَقَدْ يَنْبَغِي لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنْ يَنْظُرَ فِي عَهْدِهِ، وَ أَنْ يَقْرَأَ مِنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً؛ (3)

قرآن کریم، میثاقی است بین خالق و مخلوق، پس شایسته است مسلمان، هر روز این عهدنامه را ملاحظه نماید و حداقل پنجاه آیه از آن را بخواند.

يَتْلُوهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ

در تلاوت و قرائت قرآن کریم، باید حق تلاوت ادا شود: يَتْلُوهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ؛ (4) چنان که شایسته آن است آن را می خوانند. ادا شدن حق تلاوت، به رعایت آداب تلاوت و رفع موانع تلاوت است که همه آن در

ص: 26

1- - مزمل، آیه 20

2- - همان، آیه 4

3- - الکافی، ج 2، ص 609

4- - بقره، آیه 121

ابواب مربوط به تلاوت قرآن کریم به تفصیل بیان شده است و در این بخش به صورت اختصار به آن اشاره می شود.

آداب تلاوت قرآن کریم و موانع آن

اشاره

تلاوت قرآن کریم دارای دو نوع آداب و دو نوع موانع است: آداب ظاهری و باطنی و موانع ظاهری و باطنی و در این نوشتار به صورت اختصار در چهار قسمت بیان می شود.

قسمت اول: آداب ظاهری تلاوت قرآن کریم

اول: طهارت و با وضو بودن: لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (1).

طهارت برای آن است که انسان از این کتاب مقدس بتواند بهتر بهره معنوی ببرد.

دوم: از شر شیطان به خدا پناه بردن: فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. (2)

استعاذه برای آن است که شیطان در بهره وری قاری از قرآن کریم، کمتر مانع تراشی کند.

سوم: قرآن کریم را شمرده و آرام تلاوت کردن: وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا. (3) تلاوت قرآن کریم به صورت ترتیل برای این است که شیرینی قرآن در جان قاری نفوذ کند و جاذبه های طنین صدای دلنواز آن، روح انسان را بنوازد و انسان را مجذوب خود نماید.

قسمت دوم: آداب باطنی تلاوت قرآن کریم

اول: توجه به عظمت قرآن کریم: توجه به عظمت کلام الهی که از عرش جلال، به نزول اجلال مزین شد و لباس حروف پوشید تا انسان

ص: 27

1- - واقعه، آیه 79

2- - نحل، آیه 98

3- - مزمل، آیه 4

طاقت شنیدن آن ها را پیدا کند و به فهم آن نزدیک شود و اگر حقیقت کمال کلام الهی لباس حروف نمی پوشید، نه عرش را توانایی شنیدن آن بود و نه ما تحت الثری؛ بلکه اجزایشان متلاشی می شد: **لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ؛ (1)**

اگر ما این قرآن را بر کوهی فرو می فرستادیم می دیدی آن را که ذلیل می شد و از هم شکافته می گردید.

دوم: توجه به عظمت خداوند: عظمت خداوند تبارک و تعالی در کلامش نمایان است. امام صادق علیه السلام: **لَقَدْ تَجَلَّى اللَّهُ لِحَلْقِهِ فِي كَلَامِهِ وَ لَكِنَّهُمْ لَا يُبْصِرُونَ؛ (2)** خداوند خود را در کلامش به مردم نشان داده است، ولی نمی بینند.

سوم: حضور قلب داشتن: در هنگام تلاوت حضور قلب داشتن و متمرکز شدن در کلام الهی و دوری از افکار دنیوی.

چهارم: خشوع داشتن: در هنگام تلاوت حالت خشوع داشتن،

قرآن کریم می فرماید: **أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ؛ (3)**

آیا وقت آن نرسیده است که دل های مؤمنان در برابر ذکر خدا و آنچه از حق نازل شده، خاشع گردد؟

امام صادق علیه السلام می فرماید: **فَقَارِي الْقُرْآنِ يَحْتَاجُ إِلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءٍ، قَلْبٌ خَاشِعٌ وَ بَدَنٌ فَارِغٌ وَ مَوْضِعٌ خَالٍ فَإِذَا خَشَعَ لِلَّهِ قَلْبُهُ فَرَمِنَهُ الشَّيْطَانُ الرَّجِيمُ؛ (4)**

قاری قرآن، محتاج به سه چیز است: دلی خاشع، و بدنی فارغ و مکانی خلوت؛ زیرا هرگاه دل او خاشع باشد شیطان از او می گریزد. چون بدن او از مشاغل فارغ باشد، دل او متوجه قرآن خواندن می شود و عارضه ای عارضش نمی شود که او را از نور قرآن و فواید آن

ص: 28

1- - حشر، آیه 21

2- - بحار الأنوار، ج 92، ص 107

3- - حدید، آیه 16

4- - بحار الأنوار، ج 85، ص 43

محروم سازد. چون در مکان خلوتی باشد و از خلق کناره گرفته باشد، باطن او با خدا انس می گیرد و حلاوت خطاب های الهی را که با بندگان صالح خود کرده، می یابد و لطف او را به ایشان می داند. فَإِذَا شَرِبَ كَأْسًا مِنَ الْمَسْدَرِ حِينَئِذٍ لَا يَخْتَارُ عَلَيَّ ذَلِكَ الْحَالُ حَالًا وَلَا عَلَيَّ ذَلِكَ الْوَقْتُ وَقَتًا بَلْ يُؤْتِيهِ عَلَيَّ كُلِّ طَاعَةٍ لِأَنَّ فِيهِ الْمُنَاجَاةَ مَعَ الرَّبِّ بِلَا وَسِطَةٍ؛ (1)

و چون از این مشرب جامی نوشید. هیچ حالی را بر این اختیار نمی کند و هیچ وقتی را از این خوش تر نمی دارد؛ زیرا در آن وقت بی واسطه در مناجات با پروردگار است.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در روایت دیگری می فرماید: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ لَمْ يَخْضَعْ لِلَّهِ وَ لَمْ يَرْقُ قَلْبُهُ وَ لَمْ يُشْدِيءْ حُزْنَا وَ وَجَلًا فِي سِرِّهِ فَقَدْ اسْتَهَانَ بِعِظَمِ شَأْنِ اللَّهِ وَ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا؛ (2)

هرکه تلاوت قرآن کند و تلاوت او مقارن خضوع و خشوع نباشد و از تلاوت قرآن، او را رقتی حاصل نشود و ترس الهی در دل او به هم نرسد، پس به تحقیق که سهل گرفته مرتبه و منزلت قرآن را و حقیر شمرده است مرتبه ی صاحب قرآن را و چنین قاری، هر آینه در نهایت زیانکاری است.

پنجم: خداوند را حاضر و ناظر دانستن: چنان تصور کند که در حضور پروردگار ایستاده و قرآن می خواند و خدای تعالی به او نظر می کند و کلام او را می شنود.

ششم: در فهم حقایق آیات تلاش کردن: تلاش در فهم معانی آیات و پس از آن تلاش در فهم حقیقت آیات: كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ؛ (3)

این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کرده ایم تا در آیات آن تدبّر کنند و خردمندان متذکر شوند.

ص: 29

1-- عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، ج 5، ص 235

2-- بحار الانوار، ج 85، ص 43

3-- ص، آیه 29

هفتم: اقرار بر حقانیت آیات: هنگام تلاوت آیات اعتقادی مانند آیات توحیدی یا آیات ارسال رسل یا آیات معاد، اقرار بر حقانیت آن داشتن.

نهم: اندیشه در صفات خداوند: هنگام تلاوت صفات جلال و جمال و اسمای خداوند متعال مانند: هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ؛ (1) رسد، در صفات خداوند اندیشه کند و در پی اسرار ان صفات برآید.

دهم: عظمت و جلال الهی ستودن: هنگام تلاوت آیات افعالی خداوند تبارک و تعالی مانند خلقت آسمان ها، زمین ها، ملائکه، ستارگان، کوه ها، حیوانات، نباتات، ابر، باد، باران و غیر این ها، عظمت و جلال الهی را ستودن و در هر فعلی، خداوند تبارک و تعالی را دیدن.

یازدهم: خود را در برابر خطاب خداوند قرار دادن: قاری هر خطابی که در قرآن ملاحظه کند، باید چنان تصور کند که مقصود از آن خطاب، اوست و هر قصه از قصص انبیاء را مشاهده نماید، جزم کند که مقصود از آن، عبرت گرفتن اوست. نه محض قصه خوانی و حکایات؛ زیرا که جمیع قرآن، هدایت و ارشاد و رحمت و شفا و موعظه و نور و راهنمایی عالمیان است.

دوازدهم: سعی در تحصیل صفات نیک: در تلاوت قرآن کریم هنگامی که به توصیف نیکان می رسد، به آنان علاقمند شود و در متصف شدن به صفات آنان بکوشد از خداوند بخواهد تا او را در زمره آنان درآورد.

سیزدهم: ذوق و شوق داشتن: چون به آیه ای رسد که دلالت بر وسعت رحمت و وعده مغفرت کند، شاد و فرحناک و ذوق زده گردد و هرگاه به وصف بهشت رسد، اثر شوق به آن در دل او ظاهر شود.

ص: 30

چهاردهم: بیمناک بودن و پناه به خدا بردن: هنگامی تلاوت آیات عذاب، به خدا پناه بردن. چون به آیه ای رسد که مشتمل بر تهدید و وعید است، دل او مضطرب و از خوف مرتعش شود و صیحه زند که گویا از شدت بیم، قالب تهی می کند. چون به شرح دوزخ رسد، علامات خوف در او پیدا شدن.

پانزدهم: انزجار از بدکاران: در تلاوت قرآن کریم هنگامی که به توبیخ بدکاران می رسد، از آنان منزجر شود و از دوری از آنان به خدا پناه برد.

شانزدهم: تأثیرپذیری دل: دل خواننده قرآن کریم متأثر شود به آثار آیات مختلفه پس هنگام تلاوت قرآن، به حسب هر آیه حالات خوف، حزن، شادی، بهجت، بیم، امید، دلتنگی و گشادگی برای او حاصل شدن.

هفدهم: در اندیشه اصلاح برآمدن: همان گونه نوشته قرآن کریم را نمی شود بدون طهارت دست گذاشت؛ زبان آلوده، هم نمی تواند کلام آن را ادا کند و روح آلوده نمی تواند هدایت آن را دریافت نماید پس در پی اصلاح بودن.

هجدهم: هنگام تلاوت قرآن کریم سکوت کردن: وقتی شنونده آیات قرآن کریم شد؛ سکوت کند، سکوتی توأم با اندیشه و تفکر: **وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ؛ (1)** و هنگامی که قرآن خوانده می شود گوش فرا دهید و خاموش باشید تا مشمول رحمت حق شوید.

موانع تلاوت قرآن

موانع تلاوت و فهم قرآن کریم همانند آداب تلاوت بسیار است و برای درک صحیح قرآن کریم باید آن موانع برطرف شود.

ص: 31

موانع فهم قرآن کریم دو قسم است: موانع ظاهری و موانع باطنی که به بخشی از آن اشاره می شود.

قسمت سوم: موانع ظاهری فهم قرآن کریم

- قرائت قرآن کریم فقط برای کسب ثواب.

- اهتمام بیش از حد به جلد، خط و اندازه قرآن کریم.

- قرائت قرآن کریم در زمان و مکانی که قاری توجه لازم را ندارد.

- اهتمام بیش از حد به رعایت قواعد قرائت و تجوید و بی توجهی به مقصود و حقیقت قرآن کریم است. امام صادق علیه السلام در این زمینه می فرماید: **مَا هُوَ وَاللَّهِ حِفْظُ آيَاتِهِ وَدَرْسُ حُرُوفِهِ وَتِلَاوَةُ سُورِهِ وَدَرْسُ أَعْشَارِهِ وَأَخْمَاسِهِ؛ (1)**

به خدا قسم! حق تلاوت، تنها حفظ کردن آیات و حروف آن و قرائت سوره ها و بخش های ده گانه و پنج گانه آن نیست تا حروف قرآن را حفظ کرده و حدود آن را ضایع کرده باشند.

- تلاوت قرآن کریم برای کسب مقام: امام صادق علیه السلام در باره کسانی که قرآن کریم را برای تعریف و تمجید دیگران و کسب مقام تلاوت می کنند می فرماید: **وَيُجَاءُ بَعِيدٍ قَدْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ تَعَلَّمْتُ الْقُرْآنَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَيُقَالُ لَهُ بَلْ تَعَلَّمْتَ لِيُقَالَ مَا أَحْسَنَ صَوْتِ فُلَانٍ أَذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ؛ (2)**

روز قیامت بنده ای که قرآن را فرا گرفته، آورده می شود و او می گوید: پروردگارا، من قرآن را به خاطر رضایت و خشنودی تو فرا گرفتم، پس به او گفته می شود که تو قرآن را فرا گرفتی تا بگویند فلانی چه صوت زیبایی دارد، او را به سوی آتش ببرید.

ص: 32

1- - مجموعه ورام (تنبيه الخواطر ونزهة النواظر)، ج 2، ص 236

2- - بحار الأنوار، ج 7، ص 181

کفر و عناد: خداوند در قرآن کریم می فرماید: «جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا(1)»،

ما بر دل های این ها پرده هایی افکنده ایم تا قرآن را نفهمند و در گوش هایشان سنگینی قرار داده ایم تا صدای حق را نشنوند.

تکبر: چون متکبران در برابر ساحت حق فروتنی و تواضع ندارند، نمی توانند درک درستی از قرآن کریم داشته باشند. خداوند درباره اینان می فرماید: سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ؛(2)

بزودی کسانی را که در روی زمین به ناحق تکبر می ورزند، از آیات خود، منصرف می سازم!

خودبینی: یکی از شاه کارهای مهم شیطان چسبیدن به کمالات موهوم و راضی شدن به آن است. اهل تجوید را به همان علم جزئی و اهل ادب را به همان صورت ظاهری و اهل تفسیر را مباحث الفاظ و اهل علوم دیگر را به دانستن فنون دلالات و وجوه احتجاجات و اهل فلسفه و حکیم و عارف را به اصطلاح های رایج سرگرم می کند.

گناه و معصیت: یکی از موانع فهم و درک حقایق قرآن کریم، گناه و معصیت است که به سبب طغیان و سرکشی در برابر ساحت قدس الهی قلب آدمی را از فهم و درک قرآن کریم محروم می شود. و به همین خاطر است که خداوند می فرماید: إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ . فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ . لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ؛(3) به یقین این قرآن، ارجمند و با ارزش است و در

ص: 33

1- - اسراء، آیه 46

2- - اعراف، آیه 146

3- - واقعه، آیه 77-79

لوح محفوظ جای دارد و از هر گونه تحریف و دگرگونی مصون است و به حقایق و اسرار و لطایف آن، جز پاکان، دیگران دسترسی ندارند.

حب دنیا: حب دنیا غفلت می آورد و غفلت قلب انسان را تاریک و سیاه می کند به حدی که نور فطرت را خاموش می کند و توان درک و فهم قرآن کریم را از دست می دهد.

امید که خداوند تبارک و تعالی به حق مقربان درگاهش، همگان را از این موانع و حجاب های فهم و درک قرآن کریم نجات دهد.

مرحله دوم انس: تدبیر در قرآن کریم

مرحله دوم انس با قرآن کریم تدبیر است. تلاوت قرآن کریم گرچه به خودی خود، دارای ثواب بسیار است، اما هدف از تلاوت قرآن کریم، تدبیر در این کتاب مقدس است. خداوند تبارک و تعالی در قرآن کریم بارها مسلمانان را به تدبیر در این کتاب مقدس دستور داده و بر آن تأکید کرده است.

خداوند می فرماید: كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ؛ (1)

این کتابی است پر برکت که بر تو نازل کرده ایم تا در آیات آن تدبیر کنند و خردمندان متذکر شوند! یا در آیه ای دیگر می فرماید: وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ؛ (2)

ما قرآن را برای تذکر آسان ساختیم؛ آیا کسی هست که متذکر شود؟! یا در جایی دیگر می فرماید: أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا؛ (3) آیا آنها در قرآن تدبیر نمی کنند، یا بر دلهایشان قفل نهاده شده است؟!

ص: 34

1-- ص، آیه 29

2-- قمر، آیه 17

3-- محمد، آیه 24

تدبیر در قرآن کریم به معنای دقت نظر در کشف مفاهیم و عمق معنا آیات و کاوش در پیام ها، درس ها، انذارها، تیشیرها و همراه شدن با رهنمودهای آیات قرآن کریم است.

تدبیر همان تلاوت راستین است که از قرائت آیات شروع و با تأمل و تعمق در معنا و پیام ها و خواسته ها، ادامه می یابد و با تعهد و التزام و عمل به مضامین آنها، ختم می گردد.

امام باقر علیه السلام مراحل سه گانه انس با قرآن کریم و ترتب و پیوستگی تلاوت، تدبیر و عمل را این چنین بیان می فرماید: **يَتْلُونَ آيَاتِهِ وَ يَتَفَقَّهُونَ فِيهِ وَ يَعْمَلُونَ بِأَحْكَامِهِ؛ (1)**

تلاوت کنندگان واقعی کسانی هستند که قرآن را تلاوت می کنند و در آن تفقه و تأمل عمیق دارند و به احکام آن عمل می کنند.

امام سجاد علیه السلام در پایان تلاوت قرآن کریم، حقیقت انس با قرآن کریم را از خداوند تبارک و تعالی درخواست کرده و می فرمود:
اللَّهُمَّ فَإِذَا أَدَدْتَنَا الْمَعُونَةَ عَلَى تِلَاوَتِهِ، وَ سَهَّلْتَ جَوَابِي أَلْسِنَتِنَا بِحُسْنِ عِبَارَتِهِ، فَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَرْعَاهُ حَقَّ رِعَايَتِهِ، وَ يَدِينُ لَكَ بِاعْتِقَادِ التَّسْلِيمِ لِمُحْكَمِ آيَاتِهِ، وَ يَفْزَعُ إِلَى الْإِقْرَارِ بِمُتَشَابِهِهِ، وَ مُوضَحَاتِ بَيِّنَاتِهِ (2)؛

الهی اکنون که ما را به تلاوت قرآن یاری دادی، و عقده های زبانمان را به زیبایی عبارات آن گشودی، پس ما را از جمله کسانی قرار ده که حق این کتاب را چنان که سزاوار است رعایت می کنند، و تو را با اعتقاد تسلیم در برابر آیات محکمش بندگی می نمایند، و به آیات متشابه و دلایل روشنش اعتراف می نمایند.

ص: 35

1- - بقره، آیه 121

2- - صحیفه سجادیه، دعای 42

مرحله سوم انس باقرآن کریم، عمل به قرآن کریم است. بر اساس آیات و روایات، تلاوت و تدبیر در قرآن کریم مقدمه است برای عمل به قرآن کریم. امام باقر علیه السلام مراحل سه گانه انس باقرآن کریم را و ترتب و پیوستگی تلاوت، تدبیر و عمل را این چنین بیان می فرماید: *يَتْلُونَ آيَاتِهِ وَيَتَفَقَّهُونَ فِيهِ وَيَعْمَلُونَ بِأَحْكَامِهِ، يَرْجُونَ وَعْدَهُ وَيَخَافُونَ وَعِيدَهُ وَيَعْتَبِرُونَ بِقَصَصِهِ وَيَأْتَمِرُونَ بِأَمْرِهِ وَيَنْتَهُونَ بِنَوَاهِيهِ، مَا هُوَ وَاللَّهُ حَفِظَ آيَاتِهِ وَدَرَسَ حُرُوفِهِ وَتَلَاوَهُ سُورِهِ وَدَرَسَ أَعْشَارَهُ وَأَخْمَاسِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ؛ (1)*

تلاوت کنندگان واقعی کسانی هستند که قرآن را تلاوت می کنند و در آن تفقه و تأمل عمیق دارند و به احکام آن عمل می کنند، به وعده های آن امیدوارند و از وعید آن هراسناکند و به وسیله قصه های آن عبرت می گیرند و اوامر آن را فرمان می برند و از نواهی آن خود را رها می سازند. به خدا قسم! حق تلاوت، تنها حفظ کردن آیات و حروف آن و قرائت سوره ها و بخش های ده گانه و پنج گانه آن نیست تا حروف قرآن را حفظ کرده باشند و حدود آن را ضایع؛ بلکه حق تلاوت، همان تدبیر در آیات و عمل به احکام آن است. خداوند تعالی می فرماید: ما کتابی مبارک به سوی تو نازل کردیم تا در آیات آن تدبیر شود.

پیامبر گرامی اسلام قاریان قرآن کریم را سه گروه کرده و قاری واقعی قرآن کریم را هم چون کبریت احمر نایاب شمرده و می فرماید: *قُرَاءُ الْقُرْآنِ ثَلَاثَةٌ: رَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاتَّخَذَهُ بِضَاعَةً فَاسْتَحْرَمَهُ الْمُلُوكُ وَاسْتَمَالَ بِهِ النَّاسَ وَرَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَأَقَامَ حُرُوفَهُ وَضَيَّعَ حُدُودَهُ، كَثُرَ هَوْلَاءُ مِنْ قُرَاءِ الْقُرْآنِ لَا كَثُرَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى وَرَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَوَضَعَ دَوَاءَ الْقُرْآنِ عَلَى دَاءِ قَلْبِهِ فَاسْهَرَ بِهِ لَيْلَهُ وَأَظْمَأَ بِهِ نَهَارَهُ وَقَامُوا فِي مَسَاجِدِهِمْ وَحَبَّوْا بِهِ تَحْتَ*

ص: 36

بَرَانِسِهِمْ، فَهَوْلَاءِ يَدْفَعُ اللَّهُ بِهِمُ الْبَلَاءَ وَيُزِيلُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَيُنزِلُ غَيْثَ السَّمَاءِ، فَوَاللَّهِ لَهُوْلَاءِ مِنَ الْقُرَّاءِ أَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيتِ الْأَحْمَرِ؛ (1)

قاریان قرآن سه گونه اند: کسی که قرآن می خواند و آن را وسیله ی تقرّب به شاهان و جلب توجه مردم قرار می دهد. و کسی که قرآن می خواند و کلماتش را درست ادا کرده اما حدود آن را ضایع می کند. این دو دسته از قاریان قرآن تعدادشان زیاد است و خدا امثال آنها را زیاد نکند. و کسی که قرآن می خواند و داروی قرآن را بر درد دل خویش می نهد. شب را با آن به بیداری می گذرانند و روز را با آن به تشنگی سپری می کند. آن را در مسجدهایشان به پا می دارند و زیر بُرُس های خود نگاه می دارند. به برکت وجودشان، خداوند بلا را دفع می کند و دشمنان را از میان برمی دارد و باران از آسمان را فرو می فرستد. به خدا سوگند که این قاریان از کبریت احمر کمیاب ترند.

امام علی عَلَیْهِ السَّلَام در این زمینه می فرماید: عَلَیْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ أَحْلُوا حَلَالَهُ وَ حَرِّمُوا حَرَامَهُ وَاعْمَلُوا بِمُحْكَمِهِ وَرُدُّوا مُتَشَابِهَهُ إِلَى عَالِمِهِ فَإِنَّهُ شَاهِدٌ عَلَیْكُمْ وَ أَفْضَلُ مَا بِهِ تَوَسَّلْتُمْ؛ (2) بر شما باد عمل به قرآن. حلال آن را حلال بشمارید و حرام آن را حرام بدانید. محکّمات آن را عمل کنید و متشابهات آن را با عالمش ارجاع دهید که قرآن شاهد است بر شما و برترین چیزست که به آن متوسل شوید.

امام علی عَلَیْهِ السَّلَام در وصیت خویش بر عمل به قرآن کریم تأکید کرده، می فرماید: اللَّهُ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ لَا يَسْبِقُكُمْ بِالْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ؛ (3)

خدا را خدا را در باره قرآن، مبادا دیگران در عمل کردن به دستوراتش از شما پیشی گیرند.

ص: 37

1- - الكافي (ط - الإسلامية)، ج 2، ص 627

2- - تصنیف غررالحکم و درر الحکم، ص 105

3- - نهج البلاغه، نامه 47

مراحل سه گانه اُنس با قرآن کریم باید به درستی طی شود و الا قاری قرآن کریم که نه تدبیر داشته باشد، نه در عمل به قرآن کریم بکوشد؛ نه تنها بر طریق صواب نیست بلکه مورد لعن قرآن کریم واقع می شود. پیامبر گرامی اسلام در این زمینه می فرماید: **رُبَّ تَالِ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ؛ (1)** ای بسا قرآن خوانی که قرآن لعنش می کند.

ص: 38

فصل سوم: مقدمات شناخت قرآن کریم

بخش اول: ظرف قرآن کریم

ظرف زمانی نزول قرآن کریم

ماه مبارک رمضان، ظرف زمانی نزول قرآن کریم است. خداوند تبارک و تعالی، ماه مبارک رمضان را ماه نزول قرآن کریم معرفی کرده و می فرماید: شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ؛ (1) ماه رمضان ماهی است که قرآن، در آن نازل شده است.

شب قدر، شب نزول قرآن کریم است. خداوند تبارک و تعالی، شب قدر را شب نزول قرآن کریم معرفی کرده و می فرماید: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ؛ (2)

ما قرآن را در شب مبارک قدر نازل کردیم.

خداوند تبارک و تعالی، شب قدر را شب بسیار مبارک معرفی کرده و نزول قرآن کریم را در آن شب مبارک قرار داده است و می فرماید: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ؛ (3) به راستی ما آن را در شب مبارک و فرخنده نازل کردیم.

ظرف مکانی نزول قرآن کریم

قرآن کریم از لوح محفوظ بر قلب نازنین بزرگ ترین پیامبر الهی نازل شد. خداوند تبارک و تعالی می فرماید: نَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ

ص: 40

1-- بقره، آیه 185

2-- قدر، آیه 1

3-- دخان، آیه 3

لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ؛ (1) روح الامین آن را بر دلت نازل کرد تا از هشداردهندگان باشی.

به تعبیر امام خمینی رحمت الله علیه، قرآن کریم به صورت یک کتاب از لوح محفوظ، تا بیت العزّه فرود آمده است و طی مراحل و مراتبی به آسمان دنیا تنزل کرده است و بر قلب نازنین پیامبر گرامی اسلام نازل شده است. قرآن کریم پس از تنزل در حجاب حروف و الفاظ درآمده است تا قابل فهم برای بشر باشد و طی بیست و سه سال به تدریج بر ایشان نازل شده است.

امام خمینی رحمت الله علیه در کتاب آداب الصلوة می فرماید: خدای تبارک و تعالی به واسطه سعه رحمت بر بندگان، این کتاب شریف را از مقام قرب و قدس خود نازل فرموده و به حسب تناسب عوالم، تنزل داده تا به این عالم ظلمانی و سجن طبیعت رسیده و به کسوة الفاظ و صورت حروف درآمده است. قرآن کریم برای استخلاص مسجونین از این زندان تاریک دنیا و رهایی مغلولین در زنجیرهای آمال و امانی، و رساندن آنها از حسیض نقص و ضعف و حیوانیت به اوج کمال و قوت و انسانیت، و از مجاورت شیطان به مرافقت ملکوتیین، بلکه به وصول به مقام قرب و حصول مرتبه لقاء الله که اعظم مقاصد و مطالب اهل الله است؛ آمده است. (2)

کیفیت نزول قرآن کریم

کیفیت نزول قرآن در لیلۃ القدر به تعبیر حضرت امام خمینی رحمت الله علیه بر ما خاکیان پوشیده است و غیر از خود پیامبر گرامی

ص: 41

1- - شعراء، آیه 193-194

2- - آداب الصلاة، ج 1، ص 184

اسلام و آن هایی که در دامن رسول اکرم بزرگ شدند و مورد عنایت خدای تبارک و تعالی و عنایات خاص او بودند؛ دیگران از اسرار آن بی خبرند.

حضرت امام خمینی در این زمینه می فرماید: این کتاب آسمانی که صورت عینی و کتبی جمیع أسما و صفات و آیات و بینات است و دست ما از مقامات غیبی آن کوتاه است و جز وجود اقدس جامع "مَنْ خُوِّطَ بِهِ" از اسرار آن، کسی آگاه نیست و به برکت آن ذات مقدّس و به تعلیم او، خُلصّ اولیای عظام دریافت آن نموده اند و به برکت مجاهدات و ریاضت های قلبیه، خُلصّ اهل معرفت به پرتویی از آن به قدر استعداد و مراتب سیر، بهر مند شده اند و اکنون صورت کتبی آن که به لسان وحی بعد از نزول از مراحل و مراتب، بی کم و کاست و بدون یک حرف کم و زیاد به دست ما رسیده است؛ خدای نخواستہ مباد که مهجور شود. (1)

بخش دوم: تعلیم قرآن کریم

تعلیم قرآن کریم

قرآن کریم، کتاب راهنمای بشریت و دستور زندگی بشر است و بر هر مسلمانی لازم است برای تنظیم سبک زندگی شرافتمندانه خود، آن را فراگیرد و به دیگران یاد دهد. بر همین اساس پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ می فرماید: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَ عَلَّمَهُ (2)؛ بهترین شما کسی است که قرآن را یاد بگیرد و به دیگران یاد دهد.

ص: 42

1- صحیفه امام، ج 20 ص 92

2- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج 4، ص 235

در اهمیت تعلیم و تعلم و فراگیری و آموزش قرآن کریم، همین بس که قرآن کریم خداوند تبارک و تعالی را معلم قرآن کریم معرفی کرده و می فرماید: الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ: (1)

خدای رحمان قرآن را به رسولش یاد داد.

یکی از وظایف پیامبر

یکی از وظایف بسیار مهم پیامبر گرامی اسلام تعلم و یاد دهی قرآن کریم بوده است. خداوند در این زمینه می فرماید: هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ؛ او کسی است که در میان جمعیت درس نخوانده رسولی از خودشان برانگیخت تا آیاتش را بر آنها بخواند و آنها را تزکیه کند و به آنان کتاب (قرآن) و حکمت بیاموزد. (2)

تعلیم و تعلم قرآن کریم در روایات

در روایات معصومان علیهم السلام نیز درباره تعلیم و تعلم قرآن و فضیلت آن، تاکیدها و تشویق های بسیار شده است. امام علی علیه السلام در باب تعلیم قرآن کریم می فرماید: تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رَبِيعُ الْقُلُوبِ؛ قرآن را بیاموزید که بهترین گفتار است و تفقه کنید در آن که بهار دل هاست. (3)

ص: 43

1-- الرحمن، آیه 1

2-- جمعه، آیه 2

3-- نهج البلاغه، خطبه 110

امام علی علیه السلام قرآن کریم را سفره گسترده الهی معرفی کرده و می فرماید: الْقُرْآنُ مَادِبَةٌ اللَّهِ فَتَعَلَّمُوا مَادِبَتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ؛ قرآن سفره ی گسترده ی الهی است، پس به قدر توان از این سفره گسترده یاد بگیرید(1).

امام صادق علیه السلام در باب تعلیم قرآن کریم می فرماید: يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَمُوتَ حَتَّى يَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ أَوْ يَكُونَ فِي تَعْلِيمِهِ؛ سزاوار است برای انسان مؤمن که قبل از مردنش قرآن را یاد بگیرد یا در حال یادگیری قرآن باشد(2).

تعلیم قرآن کریم و فراگیری رهنمودهای این کتاب مقدّس و عمل به دستورات این نسخه نجات بخش بشری میسر نمی شود مگر آن که ضرورت فراگیری آن در جامعه، نهادینه شود و به یک فرهنگ درآید و همگان به ضرورت آن پی برده و نسبت به یادگیری آن احساس نیاز کنند. در آرزوی آن روز.

ص: 44

1- بحار الأنوار - ط موسسه الاسلامیه، ج 92، ص 19

2- الكافي (ط - الإسلامية)، ج 2، ص 607

بخش سوم: ضرورت شناخت قرآن کریم

ضروری ترین موضوع در رابطه با قرآن کریم، شناخت این کتاب مقدس است. شناخت قرآن کریم از آن جهت لازم و ضروری است که درک عظمت قرآن کریم به شناخت این کتاب مقدس بستگی دارد.

شناخت قرآن کریم از آن جهت لازم و ضروری است که مقدمه ایمان و مقدمه اُنس و مقدمه فراگیری آموزه ها و مقدمه بهره برداری صحیح و مقدمه عمل به دستورات قرآن کریم است.

تا انسان نسبت به حقیقت قرآن کریم و درک عظمت آن، شناخت پیدا نکند؛ نمی تواند به درستی به آن ایمان آورد، نمی تواند به درستی با آن مأنوس شد، نمی تواند به درستی آموزه های آن را فراگرفت، نمی تواند به درستی از آن بهره برد و نمی تواند به درستی به فرامین نجات بخش آن عمل نمود. ایمان و اعتقاد حقیقی، اُنس و تدبّر واقعی و عمل صحیح و به هنگام در گرو شناخت واقعی قرآن کریم است.

تا انسان نسبت به حقیقت چیزی، شناخت پیدا نکند؛ ایمان واقعی به آن چیز برای او حاصل نشود و عمل صحیح به دستورات آن برای او امکان پذیر نگردد و انتخاب صحیح برای او میسر نشود.

شناخت قرآن کریم از آن جهت لازم و ضروری است که انسان دارای اراده و اختیار؛ ناگزیر از انتخاب است و برای انتخاب صحیح راه زندگی، به شناخت نیاز دارد.

شناخت قرآن کریم از آن جهت لازم و ضروری است که انسان به دلیل امتیاز اراده و اختیار و به دلیل قدرت انتخاب؛ مورد امتحان و آزمایش قرار می گیرد و لازم است نسبت به مواد امتحان، شناخت داشته باشد.

از آنجایی که قرآن کریم کتاب زندگی است و برای سعادت ابدی بشر نازل شده است، باید مورد توجه و عمل قرار گیرد و لازمه توجه دقیق و

عمل صحیح، شناخت آن است، چرا که عمل، فرع شناخت است. امروز شناخت محتوای قرآن کریم و طرح و نقشه آن برای زندگی بشر، یک امر لازم و ضروری است.

از این رو اولین موهبتی که خداوند پس از آفرینش به انسان ارزانی کرده است، ابزار شناخت است: **إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا؛ (1)** ما انسان را از نطفه مختلطی آفریدیم و او را می آزماییم بدین جهت او را شنوا و بینا قرار دادیم.

هر چه شناخت قرآن، عمیق تر، کامل تر و دقیق تر باشد؛ عمل به آموزه های آن و اجرای دستورات آن اصولی تر، آسان تر و کارسازتر است. شناخت ناقص نمی تواند پیروی و اطاعت صحیح و کامل را همراه داشته باشد. البته وقتی سخن از شناخت است منظور، آشنایی شناسنامه ای نیست بلکه، شناخت معرفتی و بصیرتی است. شناختی که انسان را به جایگاه، اهداف، راه های تعالی، محتوا، فرامین، آموزه ها و دستورات قرآن کریم، آگاه نماید و معرفت ببخشد.

ص: 46

برای شناخت صحیح قرآن کریم دو منبع اساسی و متقن وجود دارد یکی خود قرآن کریم و دیگری فرمایشات پیامبر گرامی اسلام صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و اوصیای آن بزرگوار یعنی اهل بیت عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام که بهترین منبع شناخت قرآن کریم به حساب می آیند.

قرآن کریم، بهترین منبع شناخت

قرآن کریم در معرفی خود می فرماید: ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ؛ (1) این کتابی است که در حقانیت آن هیچ شک و تردیدی نیست، هدایتگر متقین است. وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ (2)؛ و این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه ی نیازهای بشری است. وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ؛ (3) و هیچ تر و خشکی وجود ندارد، جز این که در کتاب مبین آمده است. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ؛ (4) همانا این قرآن به پابرجاترین و استوارترین آیین هدایت می نماید.

قرآن کریم خود را این چنین معرفی می کند: آموزگار قرآن کریم خداوند تبارک و تعالی: الرَّحْمَنُ . عَلَّمَ الْقُرْآنَ. (5) محافظ قرآن کریم پروردگار عالم است: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (6). واسطه نزول قرآن کریم روح الامین است: نَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ. (7)

گیرنده وحی: مبرا از

ص: 47

1- - بقره، آیه 2

2- - نحل، آیه 89

3- - انعام، آیه 59

4- - اسراء، آیه 9

5- - الرحمن، آیه 1

6- - حجر، آیه 9

7- - شعراء، آیه 193

هوا و هوس است: وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ . إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (1). بهر برداران قرآن کریم پاگان جامعه هستند: لا- يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ. (2) ظرف نزول قرآن کریم قلب نازنین پیامبر است: نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ . عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ. (3) ماه نزول قرآن کریم ماه رمضان است: شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ. (4) زمان نزول قرآن کریم شب قدر است: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ. (5) زبان قرآن کریم عربی شیوا است: بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ. (6)

مَنْ خُوِّبَ بِهِ، بَهْتَرِينَ مَنِعَ شِنَاخْتِ

پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ که مخاطب قرآن کریم و گیرنده وحی بوده است و اهل بیت عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ که دانش اولین و آخرین و علم الکتاب نزد آن بزرگواران است؛ بهترین منبع شناخت قرآن کریم هستند: إِنَّمَا يَعْرِفُ الْقُرْآنَ مَنْ خُوِّبَ بِهِ؛ (7) کسانی قرآن را می شناسند که قرآن کریم بر آنان نازل شده است و محبط وحی الهی و مخاطب قرآن کریم هستند.

ص: 48

-
- 1- - نجم، آیه 3-4
  - 2- - واقعه، آیه 79
  - 3- - شعراء، آیه 193-194
  - 4- - بقره، آیه 185
  - 5- - قدر، آیه 1
  - 6- - شعراء، آیه 195
  - 7- - الکافی (ط - الإسلامية)، ج 8، ص 312

پیامبر گرامی اسلام قرآن کریم را راست ترین گفتار و رساترین پندها و نیکوترین قصه ها معرفی می کند و می فرماید: **أَصْدَقُ الْقَوْلِ وَ أْبْلَغُ الْمَوْعِظَةِ وَ أَحْسَنُ الْقَصَصِ، كِتَابُ اللَّهِ (1).**

در حدیث دیگری پیامبر گرامی اسلام قرآن کریم را سفره و ادبستان الهی و معرفی می کند و می فرماید: **أَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَأْدِبَةُ اللَّهِ فَتَعَلَّمُوا مَأْدِبَتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ؛** قرآن سفره ضیافت خداست. پس تا می توانید از ضیافت او فراگیرید. **(2)**

در حدیث دیگری پیامبر گرامی اسلام قرآن کریم را وسیله جلای قلوب می داند و می فرماید: **إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ لَتَصْدَأُ كَمَا يَصْدَأُ الْحَدِيدُ وَإِنَّ جِلَاءَهَا قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ (3)؛** برآستی این قلبها زنگار می گیرد، همان طور که آهن زنگار می گیرد، جلای قلب ها قرائت قرآن است.

حضرت امام علی علیه السلام در معرفی قرآن کریم می فرماید: **إِنَّ الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أَنْيَقُ وَ بَاطِنُهُ عَمِيقٌ لَا تَفْنَى عَجَائِبُهُ وَ لَا تَنْقُضِي غَرَائِبُهُ وَ لَا تُكْشِفُ الظُّلْمَاتُ إِلَّا بِهِ (4)؛**

به درستی که ظاهر قرآن، نیکو و باطن آن عمیق است، شگفتی های آن از بین نمی رود و غرایب آن تمام نمی شود و تاریکی ها، جز به سبب قرآن، گشوده نمی شود.

بخش پنجم: آشنایی با زبان قرآن کریم

اشاره

برای شناخت بهتر قرآن کریم لازم است، زبان قرآن کریم شناخته شود. شهید بزرگوار علامه مطهری، درباره زبان قرآن کریم بحث مفصلی

ص: 49

1- من لا يحضره الفقيه، ج 4، ص 402

2- وسائل الشيعة، ج 6، ص 168

3- إرشاد القلوب / ترجمه طباطبایی، ص 312

4- نهج البلاغة (للصبيحي صالح)، ص 61

دارد که در باب شناخت قرآن کریم، بسیار لازم و ضروری است و ما به صورت خلاصه به آن اشاره می‌کنیم.

قرآن کریم چند زبان دارد، یکی از زبان های قرآن کریم "زبان منطق و استدلال" است و مخاطب این زبان عقل و قوه تفکر انسان است و زبان دیگر قرآن کریم "زبان احساس" است و مخاطب این زبان دل انسان است.

زبان اول: زبان منطق و استدلال

یکی از زبان های قرآن کریم "زبان منطق و استدلال" است و مخاطب این زبان عقل و قوه تفکر انسان است. قرآن کریم با این زبان مسلمانان را به تلاوت و تدبیر دعوت می‌کند و آن را مقدمه ای برای اندیشه در حقانیت قرآن کریم و پندگیری از آن می‌داند: كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ(1)؛

این کتابی مبارک است که آن را به سوی تو نازل کرده ایم تا درباره آیات آن اندیشه کنند و خردمندان پند گیرند.

قرآن کریم با این زبان، برای حقانیت خود و برای آن چه آورده و برای راستی و درستی محتوای خود؛ استدلال می‌کند و بشریت را به خود دعوت می‌نماید.

در قرآن کریم آیات بسیاری است که به روش منطقی و استدلال با بشر سخن گفته است، خداوند در قرآن می‌فرماید: لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسَدَّ بُحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ(2). یا در آیه ای دیگر می‌فرماید: إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ

ص: 50

1-- ص، آیه 29

2-- انبیاء، آیه 22

كُنْ فَيَكُونُ(1). در سوره يس نیز می فرماید: وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ . قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ(2). زبان این آیات و آیات متعدد دیگر همه به زبان منطق و استدلال است.

زبان دوم: زبان دل و احساس

زبان دیگر قرآن کریم "زبان احساس" است و مخاطب این زبان دل انسان است. در درون انسان منبع احساس بسیار عظیم و عمیقی وجود دارد که با هستی مطلق و خالق هستی ارتباط دارد. قرآن کریم با این زبان، با انسان سخن می گوید، احساسات انسان را تحریک می کند و روح انسان را برای پذیرش حقیقت به هیجان در می آورد.

یکی از متعالی ترین غرایز و احساسات در انسان، حس مذهبی و فطرت خداجویی است و قرآن کریم با این حس شریف سر و کار دارد و آن را مخاطب قرار داده است. نوای آسمانی قرآن با فطرت الهی انسان سخن می گوید و آن را تسخیر می کند. قرآن کریم با این زبان انسان را مخاطب قرار داده و او را از اعماق و کنه وجودش به حرکت در می آورد.

قرآن کریم فقط خود را کتاب تفکر و منطق و استدلال معرفی نمی کند تا فکر و مغز انسان را تحت تأثیر قرار دهد، بلکه خود را کتاب احساس و عشق هم معرفی می کند و سراسر وجود انسان را تحت تأثیر قرار می دهد.

یکی از ابزارهای این زبان، کمیّت، کیفیت، رنگ، چهره و طنین صدا است. طنین صدا می تواند انسان را در دنیای خاصی از احساس فرو برد. نوع هیجانات و احساسات بسته به نوع صدا دارد. شاید هیچ چیزی به

ص: 51

1- آل عمران، آیه 59

2- یس، آیه 78-79

اندازه طنین صدا که از آن به نوای موسیقی یاد می شود؛ تحریک کننده نباشد. یک موسیقی، حس دلآوری و سلحشوری را تحریک می کند. گاهی آنقدر قوی است که سرباز ترسیده از دشمن را از سنگر بیرون می آورد و او را برای حمله به دشمن، بی باک می سازد. یک موسیقی، حس بخشش یا کمک به دیگران را تحریک می کند. یک موسیقی حتی حس لودگی یا شهوت رانی را در انسان تحریک می کند و شخص را تسلیم پلیدی ها می سازد و حریم عفت و اخلاق را از بین می برد.

اگر در مجالس به شعر خوانی، مداحی و مدیحه سرایی پرداخته می شود بنحاطر تأثیر طنین صدا و نوای موسیقی بر روح انسان است و اگر توصیه می شود قرآن را با آهنگ زیبا و دلنشین بخوانید برای این منظور است: **وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً (1)**؛

قرآن را با آهنگ لطیف، زیبا و دلنشین تلاوت کن.

وقتی آقای آهنگران با تعدادی از رزمندگان در دیدار امام مرثیه سرایی کرد، امام به آقای آهنگران فرمود: حماسی بخوان؛ و دیدید که چقدر شعرهای آقای معلّم و صدای آقای آهنگران در اعزام نیروها به جبهه و آماده سازی آن ها برای حمله نقش داشت.

در میان مسلمانان یگانه چیزی که مایه نشاط، کسب قدرت روحی، پیدا کردن خلوص و صفای باطن بوده، همان موسیقی قرآن است. ندای آسمانی قرآن در اندک مدتی از مردم وحشی شبه جزیره عربستان، مؤمنانی ثابت قدم ساخت که توانستند با بزرگترین قدرت های زمانه درافتند و آنها را از پا درآورند.

مسلمانان قرآن را نه فقط به عنوان یک کتاب درس و تعلیم بلکه همچون یک غذای روح، مایه کسب نیرو و ازدیاد ایمان می نگرستند.

ص: 52

شب‌ها با خلوص قرآن می‌خواندند و با خدای خود راز و نیاز می‌کردند، روزها چون شیر غرآن به دشمن حمله می‌بردند.

داستان زندگی پیامبر، خود بیانگر درستی این قول است. او بی‌هیچ پشتیبان، در حالی که تنها قرآن را در دست داشت، قیام کرد و همین قرآن برای او همه چیز شد، برایش سرباز، سلاح و نیرو تدارک دید، دشمن را در برابرش خاشع و خاضع گردانید، افراد دشمن را به سوی او کشاند و بالاخره آنها را در برابر رسول خدا به تسلیم واداشت و به این ترتیب وعده راستین الهی را تحقق بخشید.

وقتی قرآن زبان خود را زبان دل می‌نامد، منظورش آن دلی است که می‌خواهد با آیات خود آن را صیقل بدهد و تصفیه کند و به هیجان بیاورد. این زبان غیر از زبان موسیقی است که احیاناً احساسات شهوانی انسان را تغذیه می‌کند و نیز غیر از زبان مارش‌های نظامی و سرودهای رزمی است که در ارتش‌های دنیا می‌نوازند و حس سلحشوری را تقویت می‌کنند. این همان زبانی است که از اعراب بدوی، مجاهدینی می‌سازد که در حَقِّشان فرمودند: **حَمَلُوا بِصَائِرِهِمْ عَلٰی اَسِيافِهِمْ (1)**؛

آنان که شناخت و بینش‌شان را بر شمشیرها حاکم کرده و شمشیرهایشان را در راه تحقق حق و حقیقت به کار گرفتند.

این که کفار و مشرکین قریش همه را ملزم می‌کردند که وقتی پیامبر گرامی در مسجدالحرام حضور داشت؛ در گوششان پنبه بگذارند و به مسجدالحرام وارد شوند برای جاذبه و تأثر این کتاب مقدس بود که از زبان پیامبر گرامی اسلام منتشر می‌شد.

چه بسیار افراد عنود و لجوج، که با شنیدن آیات قرآن کریم مجذوب پیامبر گرامی شدند و چه بسیار افراد عنود و لجوج که واله و

ص: 53

دلداده شنیدن آیات قرآن کریم بودند و مخفیانه به تلاوت قرآن کریم پیامبر گرامی اسلام گوش می دادند.

ابن هشام مورخ مشهور روایت می کند که: یک شب ابوسفیان و ابوجهل و اخنس بن شریق ثقفی هر یک به تنهایی و بدون اطلاع دیگری آمدند تا از پشت دیوار خانه پیغمبر، صدای تلاوت قرآن او را بشنوند، هر کدام جایی را انتخاب کردند و تا هنگام طلوع فجر نشستند و گوش به تلاوت قرآن پیغمبر دادند و همین که هوا روشن شد، برخاستند تا بروند، هر سه با هم برخورد کردند و رازشان برملا شد و یکدیگر را سرزنش کردند که دیگر چنین نکنند که اگر ساده لوحان ببینند، به قرآن کریم متمایل شوند. با این وصف، شب دوم نیز هر سه نفر برخلاف تعهدی که نمودند و به خیال این که دیگران نمی آیند، آمدند و هر کدام درجایی نشسته و از پشت دیوار خانه پیغمبر گوش به آهنگ دلنشین قرائت قرآن او دادند و سپیده دم تا برخاستند بروند باز در میان راه به هم رسیدند و هر کدام فهمیدند که کجا بوده اند و چه می کردند! و همان سخنان شب قبل میان آن ها در گرفت و به این شرط که دیگر تکرار نکنند، از هم جدا شدند. با این وصف، سومین شب هم این صحنه تکرار شد و چون صبح هنگام باز یکدیگر را دیدند یکی از آن ها گفت: نباید از هم جدا شویم مگر این که قول شرف بدهیم که دیگر اقدام به این کار نکنیم. این تعهد را سپردند و از هم جدا شدند.

فضیل بن عیاض، معاصر با امام صادق علیه السلام یکی از کسانی است که دورانی از عمر خودش را به گناه و فسق و فجور و دزدی گذرانده است، شبی خانه ای را در نظر گرفته بود که از آن دزدی کند، وقتی از دیوار بالا می رود ناگهان صدای مردی را می شنود که با لحن بسیار زیبا قرآن تلاوت می کند و این آیه را می خواند: **أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ**

قُلُوبُهُمْ لِيَذْكُرَ اللَّهُ وَ مَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ (1)؛ آیا وقتی آن نرسیده است که دل کسانی که ادعای ایمان دارند برای پذیرش یاد خدا نرم شود؟ فضیلت تا این آیه را می شنود احساس می کند این خداست که با بنده اش فضیلت، سخن می گوید: که فضیلت! دزدی و غارتگری و چپاول تا کی؟ فضیلت تکانی می خورد و جواب می دهد: خدایا همین الان وقتش است؛ از دیوار پایین می آید، توبه می کند آن هم توبه ی نصوح، توبه ای که او را در ردیف مردان پرهیزگار و عابد زمان خودش قرار داد به حدی که وقتی یکی از مقتدرترین سلاطین دنیا یعنی هارون الرشید خلیفه ی عباسی که فردی فاسق و فاجر بود را موعظه و نصیحت می کرد، هارون مثل باران بهاری اشک می ریخت.

ندای آسمانی قرآن کریم با این زبان با انسان سخن می گوید و انسان را شیفته خود می سازد و ما باید بینیم، با کدام زبان، قرآن را تلاوت می کنیم و به کدام منطق قرآن کریم پاسخ می دهیم؟

باید قرآن کریم را خوب شناخت، حقایق این کتاب آسمانی را خوب درک کرد، به محتوای آن واقعی و حقیقی ایمان آورد، راستی و درستی این ودیعه الهی را باور کرد و به وظیفه سنگین و حساس خود نسبت به قرآن کریم، عمل نمود و با استفاده از فتاوری پیشرفته به توسعه و تعمیق معرفت قرآنی پرداخت و در انتقال به موقع و صحیح و جذاب مفاهیم و آموزه های قرآنی کوشید و شیفتگان و تشنگان معارف الهی را سیراب کرد. به امید آن روز...

ص: 55

قرآن کریم از زوایای گوناگون قابل بررسی و شناخت است. زوایای گوناگون شناخت قرآن کریم را می توان در قطعیت و اتقان، در جامعیت و کمال، در عمومیت و جهانی، در جاودانگی و ماندگاری، در نورانیت و روشنگری، در راهنمایی و هدایتگری جستجو کرد.

قرآن کریم در اتصال به منبع لایزال الهی، قطعی و یقینی است، در وصول به زندگی شرافتمندانه، جامع و کامل است، در گستردگی اقوام و ملل، جهانی و جهان شمول است، در ماندگاری آموزه ها، جاودانه و ماندگار است، در معرفت و کمال، نورانی و روشنگر است و در سعادت و رستگاری، راهنما و هدایتگر است.

زوایای شناخت قرآن کریم در بخش های پیش رو به اختصار بیان می شود.

اشاره

قرآن کریم، کتاب قطعی و یقینی است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را قطعی و یقینی، معرفی می کند و هرگونه شک و شبهه ای را از خود دور می سازد.

بدیهی است خداوندی که با علم و حکمت، هستی را، این چنین با عظمت و نظامند آفریده است؛ قطعاً بشر را رها نکرده و برای سعادت او کتاب راهنما می فرستد و به یقین کتاب راهنمایی که او فرستاده، قطعی و یقینی است.

قطعی و یقینی بودن قرآن کریم، جهات مختلفی دارد که به آن اشاره می شود:

اول: اتصال به منبع لایزال الهی

قرآن کریم از نظر اتصال به منبع لایزال الهی، قطعی و یقینی است و از طرف خداوند تبارک و تعالی نازل شده است: **ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ (1)**؛

این کتابی است که در حقانیت آن هیچ شک و تردیدی نیست.

دوم: ابلاغ وحی

قرآن کریم از نظر رسول و پیام آور وحی قطعی و یقینی است. جبرئیل به عنوان رسول وحی در ابلاغ قرآن کریم و رساندن آن به پیامبر گرامی اسلام؛ امین است و به درستی و به راستی عمل کرده است: **نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (2)**؛ جبرئیل امین و به آنچه که مأمور شده است، مسلط، چیره و

ص: 58

1- - بقره، آیه 2

2- - شعراء، آیه 193

بسیار نیرومند است: عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى . ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى(1)؛

آنچه را خداوند به آن فرمان داده است را به طور کامل اجرا نموده و هرگز از فرمان خدا سرپیچی نکرده است: لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ(2).

سوم: دریافت وحی

قرآن کریم از نظر دریافت کننده وحی قطعی و یقینی است. پیامبر گرامی اسلام، از آن جهت که مظهر اسم اعظم الهی و دارای عصمت کبری است، آن چه را خداوند تبارک و تعالی توسط جبرئیل امین، بر قلب نازنین او نازل کرده، را بدون کم و کاست دریافت کرده است.

چهارم: رسالت و نبوت

پیامبر گرامی اسلام آن چه را در اختیار بشریت قرار داده است، همان وحی الهی و قطعی و یقینی است. پیامبر گرامی اسلام آن چه را خداوند تبارک و تعالی به عنوان کتاب آسمانی قرآن کریم، توسط جبرئیل امین، بر قلب نازنین او نازل کرده است را بدون کم و کاست در اختیار بشریت قرار داده است و هیچ تصرفی در آن نکرده است: مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ(3)؛ هرگز از روی هوای نفس سخن نمی گوید و گفتار او، جز وحی چیزی دیگری نیست.

ص: 59

1- - نجم، آیه 6

2- - تحریم، آیه 6

3- - نجم، آیه 3

اشاره

آن چه قرآن کریم از نظر محتوایی، برای هدایت بشر به ارمغان آورده است قطعی و یقینی است. قرآن کریم در صداقت و راستی، در صحت و درستی، در هدایت و رهبری، در حق و حقیقت، در کمال و تعالی، در بیان حقایق و واقعیت، در صفات و ویژگی ها، و در محتوا و آموزه ها؛ قطعی و یقینی است و هیچ شک، شبهه، کجی و شکستی به ساحت آن راه ندارد و هیچ دروغ و باطلی بر آن سایه نیفکنده است.

قرآن کریم در بیان حقایق، بهترین حدیث است: **اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ (1)**.

در استواری، شکست ناپذیر است: **وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ (2)**. در بیان حقایق، از شک و تردید به دور است: **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ (3)**. در بیان حقیقت، از باطل به دور است: **لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ (4)**. در بیان راستی و درستی، از کجی به دور است: **وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا (5)**.

اگر قرآن کریم قطعی و یقینی نبود، به یقین در آن اختلاف فراوان وجود داشت و چون هیچ گونه دوگانگی و اختلافی در آن وجود ندارد؛ پس از منبع لایزال الهی نازل شده است. خداوند تبارک و تعالی با سؤال تو بیخ گونه می فرماید: **أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا (6)**؛

آیا درباره قرآن نمی اندیشند؟! اگر از سوی غیر خدا بود، اختلاف فراوانی در آن دیده می شد.

ص: 60

1-- زم، آیه 23

2-- فصلت، آیه 41

3-- بقره، آیه 2

4-- فصلت، آیه 42

5-- کهف، آیه 1

6-- نساء، آیه 82

خداوند تبارک و تعالی برای اثبات حقانیت و درستی قرآن کریم، تحدی کرده و می فرماید: اگر کسی در حقانیت و درستی این کتاب مقدّس، شک و شبهه ای دارد؛ مثل آن را بیاورد و همین که کسی نمی تواند مانند او را بیاورد، معلوم می شود که کار انسانی نیست و از طرف خداوند تبارک و تعالی نازل شده است: قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا(1)؛

اگر انس و جن گرد آیند تا همانند قرآن را بیاورند، مانند آن را نخواهند آورد هر چند که یکدیگر را یاری دهند.

خداوند تبارک و تعالی در آیه دیگر تخفیف داده و می فرماید: اگر کسی در حقانیت و درستی این کتاب مقدّس، شک و شبهه ای دارد؛ لازم نیست مثل قرآن کریم را بیاورید، بلکه ده سوره مثل سوره های قرآن کریم هم بیاورید کافی است: أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَ ادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ(2)؛ اگر گویند: قرآن کریم را به دروغ ساخته است. بگو: اگر راست می گوید، ده سوره مانند آن بیاورید و غیر از خدا هر که را می توانید فرا خوانید.

باز خداوند تبارک و تعالی در آیه ی دیگر تخفیف بیشتری داده و می فرماید اگر کسی در حقانیت و درستی این کتاب مقدّس، شک و شبهه ای دارد؛ لازم نیست، ده سوره مثل سوره های قرآن کریم را بیاورد، بلکه یک سوره هم بیاورید کافی است: أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُوْرَةٍ مِثْلِهِ وَ ادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ(3)؛

اگر

ص: 61

1- - اسراء، آیه 88

2- - هود، آیه 13

3- - یونس، آیه 38

می گویند: قرآن کریم را به دروغ ساخته است. بگو: اگر راست می گویند، سوره ای مانند آن بیاورید، و هر که را جز خدا می توانید به کمک، فرا خوانید.

قرآن کریم در آیه دیگر می فرماید: وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (1)؛ و اگر در آنچه بر بنده خود نازل کرده ایم شک دارید، پس اگر راست می گویند، سوره ای مانند آن بیاورید؛ و گواهان خود را فرا خوانید و اگر چنین نکردید، که هرگز نمی توانید کرد، پس از آتشی که هیزمش انسان و سنگ است، و برای کافران آماده شده، بپرهیزید.

ص: 62

قرآن کریم کتاب جامع، کامل و فراگیر است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را جامع، کامل و فراگیر معرفی می کند، بگونه ای که برای سعادت بشر، هیچ چیزی را فروگذار نکرده است.

جامعیت قرآن کریم به این معنا است که هر آن چه انسان در زندگی سعادت‌مند، بدان نیاز دارد، قرآن کریم آن را برای بشریت به هدیه آورده است. انسان در زندگی سعادت‌مند به چه چیزهایی نیاز دارد؟ به اخلاق، معنویت، اقتصاد، معیشت، عدالت، سیاست، حکومت، فرهنگ، دادرسی، تفریح، آرامش، خانواده، به کار و تلاش! بشر به هر چه نیاز دارد، قرآن کریم آن را برای بشریت به ارمغان آورده است و چیزی را فروگذار نکرده است.

آری خداوندی که با قدرت، علم و حکمت؛ هستی را، این چنین با عظمت و نظامند آفریده است؛ به یقین بشر را رها نکرده و برای سعادت او کتاب راهنما فرستاده است و بدیهی است، کتاب راهنمایی که خالق هستی با آن همه صفات جلال و جمال، فرستاده، جامع، کامل و فراگیر خواهد بود.

دلالت آیات بر جامعیت قرآن کریم

خداوند تبارک و تعالی در خصوص جامعیت قرآن کریم می فرماید: **وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ (1)**؛ و این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه ی نیازهای بشری است.

ص: 63

یا در آیه ای دیگر، جامعیت قرآن کریم را چنین توصیف می فرماید: **وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (1)**؛ و هیچ تر و خشکی وجود ندارد، جز این که در کتاب مبین آمده است.

خداوند در قرآن کریم، جامعیت قرآن کریم را این گونه بیان می فرماید: **مَا فَزَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ (2)**؛ ما در این کتاب هیچ چیزی را فروگذار نکرده ایم.

روایات و جامعیت قرآن کریم

امام صادق علیه السلام در خصوص جامعیت قرآن کریم می فرماید: **وَاللَّهِ مَا تَرَكَ اللَّهُ شَيْئًا يَحْتَاجُ الْعِبَادُ إِلَيْهِ إِلَّا بَيْنَهُ لِلنَّاسِ حَتَّى لَا يَسْتَطِيعَ عَبْدٌ يَقُولُ لَوْ كَانَ هَذَا نُزِّلَ فِي الْقُرْآنِ (3)**؛ به خدا سوگند، قرآن همه ی نیازمندی های مردم را بیان کرده است تا کسی نگوید کاش این موضوع در قرآن بود.

بر اساس جامعیت قرآن کریم است که اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام می فرمایند: هر حکمی که برای شما بیان می کنیم برسید تا به شما بگوییم کجای قرآن کریم است.

اندیشمندان و جامعیت قرآن کریم

موضوع جامعیت قرآن کریم از جمله موضوعات مهم و بنیادی است که اندیشه بسیاری از اندیشمندان و دانشمندان را به خود جلب کرده است و در این میان شهید بزرگوار علامه مطهری و علامه طباطبایی

ص: 64

1-- انعام، آیه 59

2-- انعام، آیه 38

3-- الكافي (ط - الإسلامية)، ج 1، ص 59

و امام خمینی (قدس سره) هم، از جمله آنان هستند و از همه مهم تر امام خمینی از معدود عالمانی است که در آراء و آثار قرآن شناختی خویش، از جامعیت قرآن کریم با نگرش واقع بینانه و مبتکرانه و در عین حال کاربردی سخن رانده است به گونه ای که در نگاه هیچ یک از متفکرین شیعه و سنی در ادوار مختلف تاریخ به چشم نمی خورد.

امام خمینی

حضرت امام خمینی رحمت الله علیه در یکی از پیام های خود درباره جامعیت قرآن کریم چنین می فرماید: هر طایفه ای از علمای اعلام و دانشمندان معظم به بُعدی از ابعاد الهی این کتاب مقدس دامن به کمر زده و قلم به دست گرفته و آرزوی عاشقان قرآن را برآوردند و در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و جنگ و صلح قرآن وقت صرف فرمایند، تا معلوم شود این کتاب سرچشمه همه چیز است، از عرفان و فلسفه تا ادب و سیاست، تا بی خبران نگویند عرفان و فلسفه، بافته ها و تخیلاتی بیش نیست و ریاضت و سیر و سلوک کار درویشان قلندر است، یا اسلام به سیاست و حکومت و اداره کشور چه کار دارد که این کار سلاطین و رؤسای جمهور و اهل دنیا است یا اسلام دین صلح و سازش است و حتی از جنگ و جدال با ستمکاران بری است و به سر قرآن آن آورند که کلیسای جاهل و سیاستمداران بازیگر به سر دین مسیح عظیم الشان آوردند⁽¹⁾.

بدیهی است تمام علوم از ظاهر الفاظ قرآن کریم نمایان نیست، اما با بررسی زوایای گوناگون قرآن کریم و با استفاده از دلالت لفظی، معنوی، مفهومی و رمزی و با استفاده از اشارات، لطایف، حقایق و

ص: 65

ارتباطی که از الفاظ قرآن کریم؛ جامعیت قرآن کریم که در بردارنده و بیانگر همه علوم است به دست می آید و مخاطبان اصلی قرآن کریم و راسخون در علم، توانایی این را دارند که تمام علوم را از آن استخراج کنند.

ص: 66

دین مبین اسلام مکتب جهانی است و قرآن کریم برای همه بشر نازل شده است و پیامبر گرامی اسلام برای هدایت همه بشریت فرستاده شده است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را جهانی و جهان شمول معرفی می کند.

مکاتب و ادیان جهان را در یک دسته بندی کلی می توان در دو گروه قرار داد: نخست مکاتبی که مخاطب خود را گروه، ملت، نژاد و یا طبقه ی خاصی می دانند و داعیه ی نجات و هدایت بخش خاصی از انسان ها را دارند، و دوم ادیانی که همه انسان ها را مورد توجه قرار داده و در پی نجات همه آنان هستند.

جهان شمول بودن قرآن کریم

هر انسان منصفی که کم ترین آشنایی با تاریخ و تعالیم اسلام داشته باشد، می داند که اسلام و قرآن همه ملت ها را به آیین، معارف و مقررات خود دعوت کرده و هیچ فرد، گروه، ملت و نژادی را استثنا نکرده است.

با بررسی آیات قرآن کریم، جهانی بودن و جهان شمول بودن قرآن کریم و عمومیت دعوت قرآن برای همه مردم جهان روشن می شود.

آیات و جهان شمول بودن قرآن کریم

خداوند تبارک و تعالی می فرماید: ما قرآن کریم را برای هدایت جهانیان نازل کردیم «إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ»⁽¹⁾؛ این کتاب جز یادآوری برای جهانیان نیست.

ص: 67

یا در آیه ای دیگر می فرماید: ما قرآن کریم را برای هدایت همه مردم کردیم «وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ» (1)؛

و هرآینه در این قرآن برای مردم از هرگونه مثالی آوردیم.

قرآن کریم خود را هدایتگر همه مردم معرفی می کند و می فرماید: شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ (2)؛

ماه رمضان که در آن قرآن فرو فرستاده شده که رهنمودی برای مردم است.

یا فرزندان آدم را مخاطب قرار داده و می فرماید: يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ (3)؛ ای فرزندان آدم، مبادا شیطان فریبتان دهد چنان که پدر و مادرتان را از بهشت بیرون کرد.

یا همه بشریت را مخاطب قرار داده و می فرماید: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (4)؛ ای مردم، خداوند را که شما و پیشینیان شما را آفریده، پرستید؛ باشد که پرهیزگار شوید.

جهانی بودن قرآن کریم با صراحتی بیش از آیات دیگر، در سوره انعام آمده است: وَأَوْحَىٰ إِلَيْنَا هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ (5)؛ و این قرآن به من وحی شده است تا با آن شما و هر که این پیام به او برسد را بیم دهم. صراحت این آیه در جهانی بودن قرآن، بیش از آیات پیشین است.

جهان شمول بودن رسالت پیامبر

بخشی از آیاتی قرآن کریم، بر جهانی بودن و همگانی بودن رسالت پیامبر دلالت دارد مانند:

ص: 68

1-- کهف، آیه 54

2-- بقره، آیه 185

3-- اعراف، آیه 27

4-- بقره، آیه 21

5-- انعام، آیه 19

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (1)؛ و ما تو را نفرستادیم مگر رحمتی برای جهانیان. یا آیه: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ (2)؛

و ما تو را نفرستادیم مگر برای همه مردم. یا آیه: تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (3)؛ خجسته باد کسی که بر بنده خود فرقان را فرو فرستاد تا هشدار دهنده ای برای جهانیان باشد.

خداوند قرآن کریم را ذکر معرفی کرده و به وسیله آن، پیامبر گرامی اسلام را بیم دهند زنده دلان می خواند: إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ * لِيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا (4)؛ این کتاب نیست جز یادآوری و قرآنی روشن، تا پیامبر هر که را که زنده دل است بیم دهد.

در بخشی از آیاتی قرآن کریم، غلبه آیین پیامبر گرامی اسلام را بر همه ادیان نوید می دهد مانند: هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ (5)؛ او کسی است که فرستاده اش را با رهنمود و آیین حق فرستاد تا آن را بر همه آیین ها پیروز کند.

در بخشی از آیات، قرآن کریم پیروان ادیان گوناگون را مورد خطاب قرار داده و آنان را به ایمان به قرآن و معارف آن دعوت کرده و سعادت جاودانه شان را به آن پیوند داده است: فَإِنِ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا (6)؛ پس اگر اهل کتاب به مانند آنچه شما به آن ایمان آورده اید ایمان آورند، همانا به حق راه یافته اند.

ص: 69

1- - انبیاء، آیه 107

2- - سبأ، آیه 28

3- - فرقان، آیه 1

4- - یس، آیه 69-70

5- - فتح، آیه 28

6- - بقره، آیه 137

همه این آیات، جهانی بودن قرآن کریم و عمومیت دعوت قرآن کریم را برای همه مردم جهان ثابت می کند.

روایات و جهان شمول بودن قرآن کریم

از امام صادق علیه السلام سؤال شد چرا هر چه قرآن کریم تلاوت می شود و هر چه قرآن کریم تدریس می شود؛ تراوت خود را از دست نمی دهد و همواره تازه و با طراوت است؟ مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا يَزْدَادُ عِنْدَ النَّشْرِ وَالِدِّرَاسَةِ إِلَّا غَضَاصَةً(1)؛

این چه سرّی است که هرچه زمان بیشتری بر قرآن می گذرد و هرچه بیشتر تلاوت می شود بر طراوت و تازگی اش افزوده می گردد؟ و آن بزرگوار در پاسخ می فرماید: لِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يُنَزِّلْهُ لِرَمَانٍ دُونَ رَمَانٍ وَلَا لِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ(2)؛ برای این که خداوند تبارک و تعالی قرآن را برای زمانی خاص یا مردمی خاص قرار نداده است، از این رو قرآن در هر زمان تازه است و نزد هر قومی تا روز قیامت تازگی و طراوت دارد.

ص: 70

1-- عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج 2، ص 87

2-- عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج 2، ص 87

اشاره

قرآن کریم کتاب جاودانه، ماندگار، همیشگی و ابدی است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را جاودانه و ماندگار معرفی می کند، به گونه ای که هرگز به یک زمان محدود نبوده و هرگز مرور زمان در او تغییر ایجاد نمی کند.

قرآن کریم همچون آسمان و زمین، و جریانی همچون جریان خورشید و ماه جاودانه و ماندگار است و همان گونه که آسمان و زمین برقرار است و خورشید و ماه در گردش و درخشش است؛ قرآن کریم هم جاودانه و ماندگار است.

آیات جاودانگی قرآن کریم

خداوند تبارک و تعالی در قرآن به این حقیقت اشاره کرده و می فرماید: لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ (1)؛

هیچ گونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی آید چرا که از سوی خداوند حکیم و شایسته ستایش نازل شده است.

روایات جاودانگی قرآن کریم

امام باقر علیه السلام جاودانگی و ماندگاری قرآن کریم را به دو اختر فروزان، خورشید و ماه تشبیه نموده، می فرماید: قرآن همانند خورشید و ماه همیشه در جریان است، و زندگی انسان ها را تا پایان دنیا روشن می سازد.

ص: 71

امام باقر علیه السلام در روایت دیگری فرمود: الْقُرْآنَ يَجْرِي أَوَّلُهُ عَلَى آخِرِهِ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ (1)؛ تا زمانی که آسمانها و زمین باقی است، سراسر قرآن در جریان خواهد بود.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام می فرماید: إِنَّ الْقُرْآنَ حَتَّى لَمْ يَمُتْ وَإِنَّهُ يَجْرِي كَمَا يَجْرِي اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَكَمَا يَجْرِي الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ (2)؛ قرآن زنده ای است که هرگز نمی میرد و جاری است همانگونه که شب و روز در جریان است و همان طور که خورشید و ماه در جریان است.

تغییر ناپذیری قرآن کریم

همواره افکار و اندیشه هر عصری، اندیشه ها و افکار گذشته را تغییر داده و با مهر بطلان بر آنها، نادرستی آن را اثبات کرده و به مرور زمان مفاهیم تازه ای برای بشریت به ارمغان آورده و اختلاف بشری را در اعصار گوناگون نمایان ساخته است؛ با این حال خداوند تبارک و تعالی به گونه ای قرآن کریم را نازل کرده است که مرور زمان و فرهنگ های زمانه هرگز نتواند معارف و آموزه های قرآن کریم را تغییر دهد یا تأثیری بر محتوای این کتاب مقدس داشته باشد یا آن را باطل کند.

خداوند تبارک و تعالی، دگرگونی و تغییر ناپذیری را از ساحت قرآن کریم دور کرده و می فرماید: وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (3)؛ و کلام پروردگار تو، با صدق و عدل، به

ص: 72

1- - کافي (ط - دار الحديث)، ج 4، ص 660

2- - البرهان في تفسير القرآن، ج 3، ص 231

3- - انعام، آیه 115

حدّ تمام رسید؛ هیچ کس نمی تواند کلمات او را دگرگون سازد؛ و او شنونده داناست.

ص: 73

قرآن کریم کتاب نور و روشنایی است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را نور معرفی می کند، به گونه ای که راه زندگی به سعادت و کمال را روشن می سازد و غروب و افول بر آن راه ندارد.

حقیقت نور

1. نور اولین مخلوق جهان هستی است: پیامبر گرامی اسلام می فرماید: لَمَّا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَخْلُقَنَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ خَلَقَ مِنْهَا نُورًا (1)؛ وقتی خداوند اراده کرد هستی را بیافریند، فرمان داد و نور خلق شد.

2. نور زیباترین و لطیف ترین موجود جهان هستی است.

3. نور سریع ترین سیر و بالاترین سرعت را در جهان هستی دارد.

4. نور هم روشن است و هم روشنگر الظاهر بذاته المظهر لغيره (2)، مانند خورشید.

خداوند تبارک و تعالی در چند آیه، قرآن کریم را نور معرفی کرده است:

« قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (3)؛ از جانب خداوند نوری و کتابی صریح و آشکار بر شما نازل شده است.

« وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا (4)؛ برای شما نوری آشکار و تابناک فرستاده ایم.

ص: 74

1- مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين عليه السلام، ص 59

2- شرح أصول الكافي (صدر)، ج 4، ص 73

3- مائده، آیه 15

4- نساء، آیه 173

« وَاتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ (1)؛ نوری را که با او نازل شده است پیروی کردند.

« وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا (2)؛

و آن نوری که ما فرو فرستادیم.

« وَكِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ (3)؛

و کتابی است که بر تو نازل کردیم، تا مردم را از تاریکی ها به سوی روشنایی در آوری.

آن چه به نور تشبیه شده است

از آن جایی که نور، لطیف ترین موجود هستی است؛ امور بسیار پر ارزش و لطیف به نور تشبیه می شود مانند: علم و دانش، دین مبین اسلام، قرآن، ایمان، هدایت الهی، پیامبر گرامی اسلام، امامت و ولایت. ولی نور بودن همه این موجودات به نور حقیقی بر می گردد که ذات اقدس الهی است.

علم و دانش

علم و دانش نور است، خداوند در قرآن کریم می فرماید: قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ (4)؛

بگو: آیا نابینا و بینا یکسانند؟ یا تاریکی ها و روشنایی برابرند؟

ص: 75

1-1 - اعراف، آیه 157

2-2 - تغابن، آیه 8

3-3 - ابراهیم، آیه 1

4-4 - رعد، آیه 16

امام صادق می فرماید: **أَلْعِلْمُ نُورٌ يَقْدِزُهُ اللَّهُ فِي قَلْبٍ مَنْ يَشَاءُ (1)**؛ علم واقعی و حقیقی نور است که بر قلب هر آن که خداوند تبارک و تعالی شایسته بداند می افکند.

دین مبین اسلام

دین مبین اسلام نور است، قرآن کریم می فرماید: **يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَتِمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (2)**؛

می خواهند نور خدا را با سخنان خویش خاموش کنند، ولی خداوند نمی گذارد، تا نور خود را کامل کند، هر چند کافران را خوش نیاید.

ایمان

ایمان نور است، قرآن کریم در این باره می فرماید: **اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ (3)**؛ خدا یاور مؤمنان است. ایشان را از تاریکی ها به روشنی هدایت می کند و آنان که کافر شده اند طاغوت یاور آنهاست، که آنها را از روشنی به تاریکی ها می کشد.

هدایت الهی

هدایت الهی نور است، قرآن کریم می فرماید: **أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ (4)**؛ آیا کسی که از نظر عقلی و روحی

ص: 76

1- - مصباح الشريعة، ص 16

2- - توبه، آیه 32

3- - بقره، آیه 257

4- - بقره، آیه 122

مرده جهل و ضلالت بود، سپس او را زنده کردیم، برای او نوری پدید آوردیم تا در پرتو آن، در میان مردم سرافراز حرکت کند.

قرآن کریم در آیه ای دیگر می فرماید: **يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ (1)**؛ مردان و زنان مؤمن را می نگری که نورشان، پیشاپیششان حرکت می کند.

قرآن کریم

قرآن کریم نور است، خداوند در این باره می فرماید: **قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (2)**؛ از جانب خداوند نوری و کتابی صریح و آشکار بر شما نازل شده است.

پیامبر گرامی اسلام

پیامبر گرامی اسلام نور است، قرآن کریم می فرماید: **وَدَاعِيَا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا (3)**؛ و مردم را به فرمان خدا به سوی او بخوان و چراغی تابناک باش.

امامت و ولایت

امام و ولی، نور هستند، قرآن کریم می فرماید: **يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ (4)**؛ خدا هر که را بخواهد با نور خویش هدایت می کند.

ص: 77

1-- حدید، آیه 12

2-- مائده، آیه 15

3-- توبه، آیه 32

4-- نور، آیه 35

امام رضا علیه السلام در تفسیر آیه می فرماید: يَهْدِي اللَّهُ لَوْلَا نَتَيْنَا مَنْ أَحَبَّ (1)؛ خداوند تبارک و تعالی به ولایت ما را هدایت می کند.

خداوند نور آسمان و زمین است

مشهورترین آیه ای که در قرآن کریم بحث نور را عنوان کرده است پنج بار واژه ی نور در آن به کار رفته است، در این آیه، خداوند نور آسمان و زمین معرفی شده است: اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (2)؛ خدا نور آسمان ها و زمین است. به این معنا که خداوند به نفس خود ظاهر است و آن چه در آسمان ها و زمین است به واسطه او ظهور دارد.

چون وجود و هستی هر چیزی باعث ظهور آن چیز برای دیگران است پس مصداق تام نور همان وجود است و از سوی دیگر چون موجودات امکانی وجودشان به ایجاد خدای تعالی است پس خدای تعالی کامل ترین مصداق نور است؛ یعنی اوست که ظاهر بالذات و مظهر ما سوی خود است و هر موجودی به وسیله او ظهور می یابد و موجود می شود. پس خدای سبحان نوری است که به وسیله او آسمانها و زمین ظهور یافته اند. أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا (3)؛ و زمین به نور پروردگارش روشن گردد.

چگونه قرآن، نور است؟

نور، حقیقتی است روشن و روشنگر، نمایان و نمایان گر، آشکار و آشکارگر: الظاهر بذاته المظهر لغيره (4)؛ فی نفسه نمایان است و دیگر

ص: 78

1- - تفسیر القمی، ج 2، ص 105

2- - نور، آیه 35

3- - زمر، آیه 69

4- - شرح أصول الكافي (صدرا)، ج 4، ص 73

اشیاء را نمایان می سازد. پس هر حقیقتی که ظاهر، روشن، نمایان و آشکار باشد و دیگر اشیاء را روشن، نمایان، آشکار و جلوه گر سازد؛ به آن نور اطلاق می شود، مانند خورشید که هم روشن و نمایان است، هم خود جلوه گر است، هم اشراق و درخشش دارد، هم دیگر اشیاء را به اشراق و درخشش خود نمایان می سازد، هم نیازی به ظاهر کننده و آشکار کننده ندارد و هم موجوداتی که در شعاع تابش آن قرار گیرند؛ نمایان می شوند.

قرآن از آن جهت نور است که هم از عالم نور آمده است، هم نمایان است، هم نمایان گر است و هم همه تاریکی ها را می زداید.

قرآن کریم نور رستگاری است، راه بشر به سعادت و کمال را روشن می کند. قرآن کریم نور دانش است، تاریکی جهل را برطرف می کند. قرآن کریم نور علم است، عقل بشر را بارور می سازد. **و يُثِيرُوا لَهُم دَفَائِنَ الْعُقُولِ (1)**؛ گنجینه های عقل را شکوفا می کند. قرآن کریم نور یقین است، شک و شبهه را برطرف می سازد. قرآن کریم نور حقیقت است، حق را نمایان می سازد. قرآن کریم نور هدایت است، همگان را به راه سعادت رهنمون می سازد و گمراهی را می زداید: **وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ (2)**.

قرآن کریم نور ایمان است، ظلمت کفر را برطرف می کند. قرآن کریم نور توحید است، تاریکی شرک را می زداید. قرآن کریم نور تسلیم است، انسان را به اطاعت رهنمون می سازد. قرآن کریم نور اخلاق است، زشتی ها را برطرف می کند. قرآن کریم نور معنویت است، از تباهی دور می کند. قرآن کریم نور بصیرت است، ارزش ها را نمایان می سازد: **هَذَا**

ص: 79

1- - نهج البلاغة (للصبي صالح)، ص 43

2- - جائیه، آیه 20

بَصَائِرُ لِلنَّاسِ (1). قرآن کریم نور سلامت است امراض را درمان می کند. امیر علیه السلام می فرماید: **وَاسْتَشْفُوا بِنُورِهِ (2)**؛ با نور قرآن کریم امراض خود را درمان کنید.

قرآن کریم نور بصیرت است، راه را از بیراهه، سره را از ناسره، حق را از باطل و سعادت را از شقاوت روشن می کند، رذایل اخلاقی، صفات ناپسند، از یک سو، فساد و تباهی، ضلالت و گمراهی، ظلم و تعدی از سوی دیگر و مکتب های انحرافی و اندیشه های منحرف از سوی سوم، همه تاریکی و ظلمت است، و انسان برای حرکت به سوی کمال و مبارزه با تاریکی و ظلمت، نیاز به روشنایی دارد و آن قرآن کریم است. به همین خاطر در اخبار آمده است که اگر خبری بر شما از ما عرضه شد، و نتوانستید صحت و سقم آن را دریابید؛ به کتاب الله عرضه بدارید. اگر مفادش مطابق بود بگیرید؛ و گرنه رهاش کنید.

آری آن چه قرآن کریم آورده است از جنس نور است و اعماق وجود انسان را نورانی می کند. بر این اساس است که امام حسن مجتبی علیه السلام در جواب کسی که نصیحت آن بزرگوار را جواهر خواند، فرمود: جواهر از جماد است و با جان آدمی سنخیتی ندارد، در حالی که این گفتار نور است و در اعماق وجود انسان نفوذ کرده و جان آدمی را زنده می کند.

حضرا امیر علیه السلام قرآن کریم را نور معرفی می کند و می فرماید: **أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ نُوراً لَا تُظْفَأُ مَصَابِيحُهُ وَ سِرَاجاً لَا يَخْبُو تَوَقُّدُهُ (3)**؛ قرآن

ص: 80

1- - همان

2- - نهج البلاغة (للصبيحي صالح)، ص 164

3- - نهج البلاغة (للصبيحي صالح)، ص 315

نوری است که روشنایی اش خاموشی ندارد و چراغی است که درخشش کاستی ندارد.

در جای دیگر حضرت امیر علیه السلام از قرآن کریم به نور درخشان و روشنایی فراگیر یاد می کند و می فرماید: **التُّورِ السَّاطِعِ، وَالضِّيَاءِ اللامِعِ (1)**؛ قرآن کریم، نور درخشان و فراگیر است.

ص: 81

1-- همان، ص 46

قرآن کریم کتاب هدایت است. قرآن کریم برای شناخت بهتر و بیشتر، در بخشی از آیات، خود را کتاب هدایت معرفی می کند، این هدایتگری، یکی از شئون بالا و والای قرآن کریم و یکی از اهداف عالی نزول قرآن کریم است.

معنای هدایت

هدایت، به معنای راهنمایی از روی لطف و خیر خواهی برای رسیدن به مطلوب است، در حقیقت هدایت، فروغ روشنایی درونی است که در شعاع آن، انسان در مسیر صحیح زندگی و سعادت حقیقی قرار می گیرد و به جایگاه واقعی و لایق خود نایل می گردد.

آیات و هدایت قرآن کریم

خداوند تبارک و تعالی، قرآن کریم را کتاب هدایت معرفی می کند و می فرماید: **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (1)**؛ این کتاب که هیچ شک در آن نیست، راهنمای پرهیزگاران است.

خداوند تبارک و تعالی، قرآن کریم را کتاب هدایت به پابرجاترین و استوارترین آیین معرفی می کند و می فرماید: **إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ (2)**؛ همانا این قرآن به پابرجاترین و استوارترین آیین هدایت می نماید.

هدایت قرآن کریم انسانها را از تاریکی جهل، گمراهی، کفر، شرک، نفاق، فسق، پلستی؛ به نور دانش، حقیقت، سعادت، ایمان، توحید، تسلیم، اخلاق، معنویت و سلامت رهنمون می سازد: **أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ**

ص: 82

1- - بقره، آیه 2

2- - اسراء، آیه 9

النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (1)؛ کتابی است که بر تو نازل کردیم تا مردم را به فرمان پروردگارشان از تاریکی به روشنایی رهنمون سازی.

گستره کمی هدایت قرآن کریم

گستره کمی هدایت قرآن کریم شامل همه بشریت می شود، همه انسانها از هنگامه نزول تا هنگامه ظهور و تا پایان دنیا؛ مخاطب هدایت قرآن کریم هستند.

گستره کیفی هدایت قرآن کریم

هدایت قرآن کریم اختصاص به بخشی از زندگی انسان ندارد، مشرف به همه زوایا و همه گستره زندگی بشر از ابتدا تا انتها است. همه عرصه های تکی و خانوادگی، فردی و اجتماعی، مادی و معنوی، رفتاری و گفتاری، اداری و مدیریتی، سیاسی و اقتصادی، شخصی و حاکمیتی؛ همه محدوده هدایت قرآن کریم است. هدایت قرآن کریم منحصر به رفتارهای شخصی و عبادی نیست که افراد را به گوشه نشینی دعوت کند، بلکه هدایت قرآن کریم شامل همه عرصه های سیاسی و حکومتی و جهادی و انقلابی هم می شود.

مراتب بهره مندی از هدایت قرآن کریم

بهره مندی از هدایت قرآن کریم به میزان ایمان، تقوا و اخلاص بستگی دارد، بر این اساس هدایت قرآن کریم دارای مراتب متعددی

ص: 83

است، هم شامل عموم مردم می شود: هُدَىٰ لِلنَّاسِ (1)، هم شامل مسلمانان می شود: هُدَىٰ وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ، هم شامل مؤمنین می شود: هُدَىٰ وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ (2) و هم شامل متقین می شود: هُدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ (3).

اما هدایت واقعی شامل متقین است و در حقیقت متقین هستند که از هدایت قرآن کریم بهره واقعی و حقیقی می برند. این جا است که رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی قدس سره می فرماید: متقیان تشنه هدایت بارقه ای از آنچه به نور تقوا از این سرچشمه جوشان "هُدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ" هدایت یافته اند، برای عاشقان سوخته هدایت الله به ارمغان آورند.

شرط استفاده از هدایت قرآن کریم

شرط استفاده از هدایت قرآن کریم تقوای الهی است، قرآن کریم در این زمینه در دومین آیه سوره بقره می فرماید: ذَلِكِ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ (4)؛ این کتاب که هیچ شک در آن نیست، راهنمای پرهیزگاران است. و معنای این شرط این نیست که هدایت قرآن کریم اختصاص به پرهیزکاران دارد و شامل دیگر قشرهای جامعه نمی شود بلکه به این معنا است که گستره کمی هدایت قرآن کریم شامل همه بشریت می شود اما فقط پرهیزکاران شایستگی هدایت را به دست می آورند و از هدایت قرآن کریم استفاده می کنند.

امید آن که همگان با بهره مندی از تقوای الهی در جرگه هدایت یافتگان قرار گیریم. آمین یا رب العالمین.

ص: 84

1- - بقره، آیه 185

2- - نمل، آیه 2

3- - بقره، آیه 2

4- - همان

1. قرآن کریم

2. نهج البلاغه (للصبيحي صالح)، شريف الرضي، محمد بن حسين (406 ق)، قم: هجرت، 1414 ق

3. نهج البلاغه، صالح، صبيحي، (1926 - 1986 م)، قم، مركز البحوث الاسلاميه، 1374

4. صحيفه سجاديه، علي بن الحسين، امام چهارم عليه السلام (94 يا 95 ق)، قم: دفتر نشر الهادي، 1376 ش

5. غرر الحكم و درر الحكم، تميمي آمدی، نشر دار الكتاب الاسلامی، قم، 1410 ق

6. مصباح الشريعة، منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم عليه السلام (148 ق)، بيروت: اعلمی، 1400 ق

7. من لا يحضره الفقيه، ابن بابويه، محمد بن علي (381 ق) محقق: غفاری، علي اكبر، قم: دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسین حوزه علميه، 1413 ق

8. عيون أخبار الرضا عليه السلام، ابن بابويه، محمد بن علي (381 ق)، محقق: لاجوردی، مهدي، تهران: جهان، 1378 ق

9. الكافي (ط- الإسلامية)، كليني، محمد بن يعقوب (329 ق)، مصحح: غفاری علي اكبر و آخوندي، محمد، تهران: دار الكتب الإسلامية، 1407 ق

10. شرح أصول الكافي (صدرا)، صدر الدين شيرازي، محمد بن ابراهيم (1050 ق)، محقق: خواجهي، محمد، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقيقات فرهنگي، 1383 ش

ص: 85

11. تفسير القمي، قمى، على بن ابراهيم(قرن 3 ق)، محقق: موسى جزائرى، طيب، دار الكتاب، قم، 1404 ق

12. مجمع البيان في تفسير القرآن، الشيخ الطبرسى، الناشر: دار المعرفة، بى تا

13. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، نورى، حسين بن محمد تقى(1320 ق)، قم: مؤسسة آل البيت عليهم السلام، 1408 ق

14. إرشاد القلوب / ترجمه طباطبايى، ديلمى، حسن بن محمد(841 ق)، قم: جامعه مدرسين، بى تا

15. البرهان في تفسير القرآن، بحراني، سيد هاشم بن سليمان(1107 ق)، محقق: قسم الدراسات الإسلامية، قم: موسسه بعثه، 1374 ش

16. مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين عليه السلام، حافظ برسى، رجب بن محمد(813 ق)، محقق: عاشور، على، بيروت: نشر أعلمي، 1422 ق

17. بحار الأنوار - ط، محمد باقر بن محمد تقى مجلسى، بيروت: دارالاحياء التراث، 1403 ق

18. بحار الانوار-ط، محمد باقر بن محمد تقى المجلسى، موسسه الوفاء، 1403 ق

19. وسائل الشيعة، شيخ حر عاملى، محمد بن حسن(1104 ق)، قم: مؤسسة آل البيت عليهم السلام، 1409 ق

20. الامالي، للشيخ الصدوق، مؤسسة البعثة، قم، 1417 ق

21. مجموعة ورام (تنبيه الخواطر و نزهة النواظر)، ورام بن أبى فراس، قم: مكتبه فقيه، 1410 ق

22. صحيفه امام، خمينى، روح الله(1409 ه. ق)، تهران: موسسه تنظيم و نشر آثار امام خمينى (س)، 1389 ش

23. شرح حدیث "جنود عقل و جهل"، خمینی، روح الله (1409 ه.ق)، قم: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، 1382

24. آداب الصلاه، خمینی، روح الله، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، 1378 ه. ش

25. نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم)، پاینده، ابوالقاسم، تهران: دنیای دانش، 1382 ش

26. عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، انصاریان، حسین، قم: دارالعرفان، 1386

27. تاریخ اسلام از آغاز تا هجرت، قم: دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، 1389

28. رنج نامه ای درباره تفسیر قرآن، قرائتی، محسن، پرتال جامع علوم و معارف قرآن، 1388

ص: 87

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آبا ده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

